



2009

Fakta om  
Dalarnas län

## INNEHÅLL

Allmänt	2-4	Bostäder	38
Klimat	5	Ekonomi	39-41
Natur	6-7	Utbildning	42-45
Befolkning	8-13	Hälsa	46-48
Arbete/Näringsliv	14-21	Föräldrapenning	49
Arbetsmarknad	22-24	Folkhälsa	50-51
Regional utveckling	25-26	Kultur	52-53
Miljö/Energi	27-28	Idrott	54
Jord/Skog	29-30	Bilden av Dalarna	55
Jakt/Fiske	31	Politik	56-60
Sevärdheter	32-33	Medier och lästips	61
Besöksnäringen	34-35	Organisationer	62-63
Infrastruktur	36-37	Avståndstabell	64

**Redaktionskommitté**

Cecilia Sigrand och Henrik Sjögren, Länsstyrelsen Dalarna

Jan Björkengren, Region Dalarna

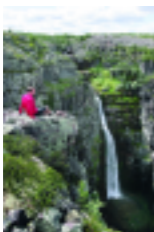
Lena Sterner, Landstinget Dalarna

Petra Engvall, Arbetsförmedlingen

Bertil Hammarström, Högskolan Dalarna

**Produktion**

Norkay - [www.norkay.se](http://www.norkay.se)

**NJUPESKÄR**

Sveriges högsta vattenfall, finns i Fulufjällets nationalpark. Under Naturens år 2009 uppmärksammas bland annat att det är 100 år sedan Sverige fick sina första nationalparker. Dalarna har tre nationalparker, där Fulufjället, som invigdes 2002, är den nyaste.

Foto: Ulf Palm

Det finns många sätt att beskriva ett län. Ett är med hjälp av faktauppgifter och statistik. I denna miniuppslagsbok finns ett urval av fakta i fickformat om Dalarnas län. Här finns uppgifter om geografi, befolkning, utbildning, arbete och näringsliv, kommunikationer, hälsa och en rad andra områden, liksom om hur länet ser ut i förhållande till övriga Sverige.

Mer statistik, faktauppgifter och länkar finns på länets gemensamma webbplats **[www.dalarna.se](http://www.dalarna.se)**. Här hittar du också nätversionen av Fakta om Dalarnas län som uppdateras successivt och innehåller klickbara länkar, **[www.dalarna.se/dalafakta](http://www.dalarna.se/dalafakta)**.

Utgivningen av Fakta om Dalarnas län ingår i det samarbete för Dalarnas utveckling som länsaktörerna bedriver.

Vår förhoppning är att Fakta om Dalarna ska ge intresserade både i och utanför länet en god bild av Dalarna i dag, och att den också ska inspirera och väcka nyfikenhet om vårt län.

*Falun i maj 2009*

**Maria Norrfalk**

Landshövding

**Anders Ahlgren**

Ordförande, Region Dalarna

**Alf Johansson**

Landstingsråd

**Agneta Stark**

Rektor, Höskolan Dalarna.



## DALARNA I KORTHET

Landskapet Dalarna och länet Dalarna sammanfaller med några undantag, bland annat tillhör Hamra församling i Orsa finnmark Gävleborgs län.

**Landskapets areal:** 31 351 km<sup>2</sup> (totalt inkl vattenareal)

**Länets areal:** 30 398 km<sup>2</sup> (totalt inkl vattenareal)

**Högsta punkt:** Storvätteshåga, 1 204 meter över havet

**Lägsta punkt:** Där Dalälven rinner ut ur länet åt sydost, 55 meter över havet

**Största sjöarna:** Siljan 280 km<sup>2</sup>, Runn 62,5 km<sup>2</sup>, Amungen 62,9 km<sup>2</sup> (varav en del i Gävleborgs län), Orsasjön 59 km<sup>2</sup>, Väsman 39 km<sup>2</sup>

**Djupaste sjön:** Siljan, i djuprännan lodad till 124 m

**Längsta vattendraget:** Dalälven 520 km

**Antal kommuner:** 15

**Residensstad:** Falun

Dalarna tillhör Västerås stift

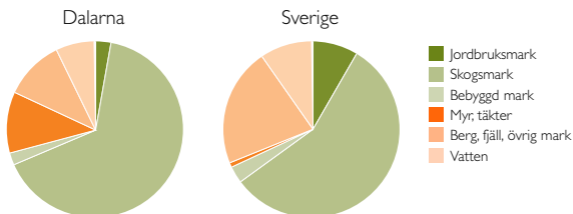
**VISSTE DU ATT...**

- ... Dalarnas yta är ungefär lika stor som hela Belgien.
- ... Njupeskar i Fulufjällets nationalpark är Sveriges högsta vattenfall med en fallhöjd på 97 m.
- ... välkända Falu rödfärg görs av ett pigment från den gamla koppargruvan som blandas med linolja till en lättskött och miljövänlig färg.
- ... världens största dalahäst finns i Avesta – den är 13 m hög och väger 66,7 ton.
- ... världens minsta dalahäst är 2,2 mm lång och 3,4 mm hög och finns på Dalarnas museum.
- ... Peace and Love i Borlänge, som startade 1999, nu är Sveriges näst största musikfestival med 25 000 besökare 2008.
- ... några av världens äldsta levande träd hittats på Fulufjället i norra Dalarna – det är granar varav den äldsta är ca 9 550 år.
- ... Sälen är Sveriges största skidområde och det näst största besöksmålet i Sverige räknat i omsättning per invånare i området.
- ... sjön Siljan bildades vid ett meteoritnedslag för 360 miljoner år sedan.
- ... länet bytte namn till Dalarnas län den 1 januari 1997 efter beslut av riksdagen. Tidigare hette det Kopparbergs län.
- ... Malungs kommun bytte namn till Malung-Sälens kommun den 1 januari 2008.
- ... Dalarna har fyra vänlän: Hedmark i Norge, Viljandi i Estland, Pskov i Ryssland och Chengdu i Kina.



Länets och landskapets vapen är ett av de äldsta i landet. Det tillkom redan på 1520-talet, under Gustav Vasas första årtionde som kung.

## AREALENS FÖRDELNING



## AREAL OCH INVÅNARE PER KVADRATKILOMETER

Kommun	Landareal km <sup>2</sup>	Inv/km <sup>2</sup>
Avesta	616	36
Borlänge	587	82
Falun	2 052	27
Gagnef	769	13
Hedemora	840	18
Leksand	1 226	12
Ludvika	1 499	17
Malung-Sälen	4 106	3
Mora	2 828	7
Orsa	1 742	4
Rättvik	1 932	6
Smedjebacken	954	11
Säter	574	19
Vansbro	1 549	4
Älvdalen	6 917	1
<b>Dalarna</b>	<b>28 190</b>	<b>10</b>
Sverige		22

I siffrorna ingår enbart landareal, inte sjöar och vattendrag.

## HÖGSTA OCH LÄGSTA TEMPERATURER I DALARNA °C

Station	Högsta	Högsta	Lägsta	Lägsta
	2006-2008	sedan 1901	2006-2008	sedan 1901
Särna	30,0	33,0	-33,0	-46,0
Mora	31,6	33,0	-25,8	-40,5
Malung	30,9	32,1	-29,2	-39,4
Falun	33,2	36,0	-20,8	-37,9

## DALARNA I EN SVERIGEJÄMFÖRELSE

Station	Årsmedeltemperatur normalvärde		Årsnederbörd normalvärde	
	2006-2008	1961-90	2006-2008	1961-90
Kiruna	-0,2	-1,9	613	500
Särna	2,8	0,8	641	601
Mora	5,6	3,7	578	546
Malung	4,4	2,6	759	730
Falun	6,2	4,2	603	617
Stockholm	8,3	6,6	562	539
Lund	9,5	7,9	785	666

Station	Solskenstimmar (genomsnitt)	
	2006-2008	1961-90
Kiruna	1 592	1 484
Borlänge	1 806	1 660
Stockholm	1 894	1 821
Göteborg	1 730	1 722
Växjö	1 539	1 440
Lund	1 739	1 592

## ETT SVERIGE I MINIATYR

Dalarna hör till de län som har flest naturgeografiska regioner: lövskogsregion, olika typer av barrskogsregioner, förfjällsregion och alpina regioner. Sjöar och vattendrag täcker ca 8 procent av länets yta, ca 6 300 sjöar är större än en hektar. 80 procent har avrinning till Dalälven.

## SKYDDAD NATUR

I början av 2009 hade Dalarna 199 naturreservat och 3 nationalparker – Töfsingdalen, Färnebofjärden och Fulufjället – som sammanlagt täcker en yta på 268 000 hektar. Fyra reservat, ett i Malung och tre i Mora, har ännu inte vunnit laga kraft.

I Dalarna finns också två naturum:

Fulufjällets naturum och Naturum

Dalarna i Siljansås.

2009 är Naturens år och uppmärksammas i Dalarna bland annat med invigning av Norra Mora Vildmark, ett av Dalarnas största naturreservat, och bildandet av Dalarnas 200:e naturreservat, Norra Transtrandsfjällen.



## NATURRESERVAT OCH NATIONALPARKER I DALARNAS LÄN

\* = kommunalt beslut

<b>Avesta</b>	<b>Tot. area (ha)</b>	Älvravinerna *	37	Grävsbuan *	19
Tällåsen	1,1	Skalsberget	48	Karls Knös *	59
Bysjöholmarna	35	Stämshöjden	2	Knusberget *	17
Fullsta	53,4	Långsjökogen	37	Lortån *	49
Åsbo-Isaksboholmen	7	<b>Falun</b>		Myggtjärn *	8
Herrön	26	Väckelberget	11,5	Prästbuan *	94
Prästgårdsängen *	0,15	Gramsängs udde	1,6	Stormyrberget *	51
Bredmossen	48	Hyttnäs	9,2	Sturvål *	22
Svartån	10	Lugnet	790	Tansvägga *	93
Färnebofjärden nationalpark	142	Kårarvsgruvan	7	Ändlösberg *	34
Ödet	50	Väsjön	6,8	Backmon *	15
<b>Borlänge</b>		Mossgräsberget	158	Hemtjärn *	30
Lindön	1	Rottnebykogen *	41	Nårsberget	63
Lennhedsåsen	11,5	Källmyrarna	19	Sifferboberget	49
Tvärstupet	39	Granåsen	17	Örjasäntet	173
Rommehed	6	Kurbergsmyrarna	69	Säl	22
Frostbrunnsdalen	31,5	Runns norra öar*	342	Helgåsskogen	14
Gyllbergen	1 020	<b>Gagnef</b>		Tryssjöberget	255
Holmsjöarna	212	Hartjärn	3,4	<b>Hedemora</b>	
Rostö-Nordanö *	65	Trolldalen	69	Stäckharen	33
Tyskö-Nästö-Prästö *	95	Bröttjärnaån *	12	Stadsberget	48,8
Båtstad-Mellsta *	49	Djurmo klack-Oxberget *	97	Gräddöasen	5,4
		Gråthålet *	17	Kloster	182

Realsbo	20	<b>Mora</b>		<b>Säter</b>	
Hässlen	11,5	Jugan	28	Dammsjön	89
Valla mosse	91	Vinäsraven	47	Holmsjöarna	62
Kvännsen	14	Sandholmen	2,8	Risshytte hage	2,1
Lilla Älvgången	63	Vämhuskölen	2 694	Bispsbergs klack	51
<b>Leksand</b>		Svinvallen	28	Säterdalen	541
Prästön	20,2	Lybergsgnupen	34		
Siljansnäs	31,5	Hykjeberget	69,2	<b>Vansbro</b>	
Åhlmans Olof Olssons minnesskog *	1	Näcksjövarden	2 025	Lämåsen	2,1
Gräsberget *	1	Anjosvarden	2 600	Birtjämsberget	58,3
Hundhagen *	109	Söderberget	25	Årten	76,7
Storön *	37	Vasaloppsspåret *	23	Kusmyran	6
Digerberget *	6	Fux-Andersknallarna	228	Hätingsflotten	785
Nybodalen *	10	Alderängarna *	120	Snötuberget	40
Kliberg *	3	Salunäbdden	2	Nåskilen	116
Storheden *	4	Tramsgrav	52	Gransjöberget	109
Gråthålet	12	Gessi	34	Tjärnberget	196
Björbergshällan	134	Hartjämsberget	153		
Kägelberget	303	Skärmyren	37	<b>Älvdalen</b>	
Vaverön *	20	Norra Mora Vildmark	14 928	Gammelsättern	32
Granåsen	88	<b>Orsa</b>		Töfsingdalens nationalpark	1 615
Stora granen *	1	Norra Gällsjön	406	Finnholsberget	4,6
Djupbäcka *	7	Barkbergsknopparna	137	Prästskogsstugan	5,5
Sättra hasselskog	29	Österberget	326	Långfjället	69 000
Djuptjärbo	27	Stopån	549	Stådjan-Nipfjället	25 000
Helgåssocken	130	Knutar Einars äng *	0,3	Mångsbodarna	3,6
Skörölsmyran	11	Korpimäki	575	Drevfjällen	33 300
Korantberget	211	Koppången	4 936	Vedungsfjällen	19 600
Vägskälet	47	Tenningbrändan	120	Vasaloppsspåret *	35
<b>Ludvika</b>		Skinnarången	99	Krakelandet	210
Hästbergs klack	1,5	Bengtarkilen	134	Karmoråsen	300
Skattlösbergs by	50	<b>Rättvik</b>		Nysättern	14
Malingarna	224	Vindförbergs udde	15	Norra Trollegrav	190
Nybrännberget	170	Lönmarken	8,5	Stenskrullen	47
Vändleberget	71	Östbjörka	5	Södra Trollegrav	121
Okosröjningen	58	Styggeforsen	12,3	Rödberget	680
Granön	13	Gåsberget	511	Rotensugnet	57
Hån	53	Morången	30,5	Piltokarna	104
Nackarberg	76	Amtämsbrottet *	3,2	Kullbodåsen	20
Gyllbergen	537	Gräsbegsklövet	151	Skärbäcken	6
<b>Malung-Sälén</b>		Trollmosseskogen	548	Långsjöblik	194
Tändövala	3 450	Risröd	61	Rensjön	691
Lybergsgnupen	185	<b>Smedjebacken</b>		Björnån	53
Skarsåsfjällen	1 990	Jätturn	52	Gryvelån	372
Hälla	317	Malingsbo-Kloten	25 000	Gummas	12
Vasaloppsspåret *	24,5	Gravbergsdalen	9	Svartgessi	62
Hundfjället	560	Lustigkulle-Rågåstjärn	54	Draggaberget	35
Stora Almsjön	55	Slogfallet	27	Skarsåsfjällen	300
Örsjöberget	21	Söppenmyren *	48	Österdalälven *	184
Högstrand	46	Hemshyttan	30	Fulufjällets nationalpark	38 483
Hösättern	33	Nedra Oppsveten	24	Lillådalen	2 213
Resjövalen	71			Tangeråsen *	119

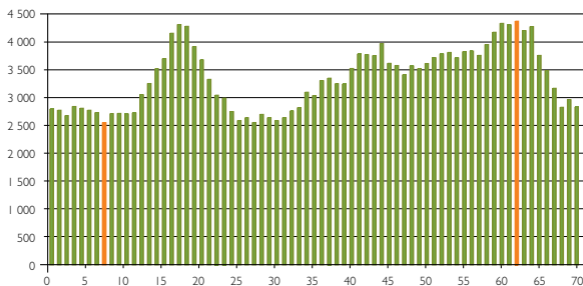
## FOLKMÄNGD 2008

	Totalt	Andel 25-54 år	Antal kvinnor per 100 män 20-54 år	Medelålder Män	Medelålder Kvinnor	födelse- netto/år	Gemensnitt 2006-08 flytt- netto/år
Avesta	21 937	36,0	93,4	43,1	45,5	-86	80
Borlänge	48 185	37,9	93,6	39,9	41,9	83	317
Falun	55 297	37,1	98,3	40,2	42,5	29	-22
Gagnef	10 107	34,8	96,8	41,2	43,3	-3	-5
Hedemora	15 259	35,0	94,5	42,9	45,1	-55	-23
Leksand	15 288	33,4	98,2	43,4	45,9	-33	-17
Ludvika	25 522	35,0	91,9	43,2	46,2	-117	112
Malung-Sälén	10 385	36,2	89,5	43,0	45,8	-54	12
Mora	20 153	35,0	98,1	42,8	44,9	-43	24
Orsa	6 990	34,0	100,4	42,5	45,4	-25	15
Rättvik	10 850	31,1	95,9	45,6	48,3	-84	72
Smedjebacken	10 734	35,1	92,5	46,5	48,5	-43	17
Säter	10 957	35,9	93,5	41,9	44,0	-8	-3
Vansbro	6 916	34,0	91,9	43,1	46,1	-30	-19
Älvdalen	7 287	34,3	88,3	44,1	45,6	-49	-3
<b>DALARNA</b>	<b>275 867</b>	<b>35,8</b>	<b>95,0</b>	<b>42,0</b>	<b>44,3</b>	<b>-518</b>	<b>188</b>
SVERIGE	9 256 347	39,5	96,3	39,9	42,1		

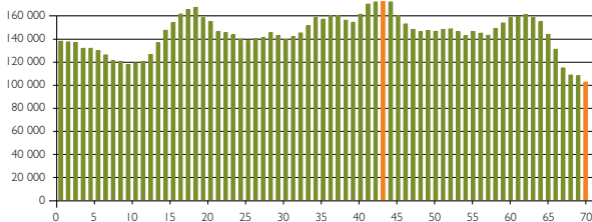
Dalarnas andel: 3%

## ÅLDERSSTRUKTUR 2008

Folkmängd 0-70 år, Dalarnas län december 2008 - medianålder 44,2



Folkmängd 0-70 år, Sverige december 2008 - medianålder 40,7

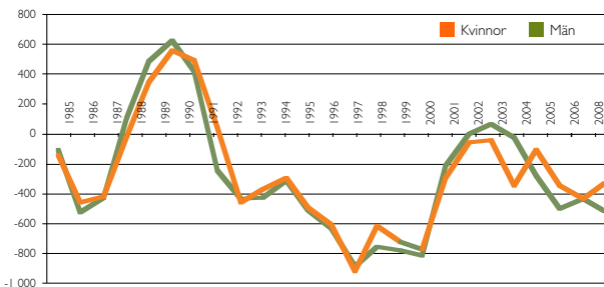


Befolkningens åldersstruktur i Dalarna skiljer sig från den i riket. December 2008 fanns två stora åldersgrupper i Dalarna, 16-19 år och 59-64 år. I riket som helhet är dessa åldersgrupper också stora, men den allra största åldersgruppen är mellan 39 och 43 år.

Mellan 0 och 70 år är den största enskilda årsgruppen i Dalarna 62-åringar, medan 7-åringar är den minsta. I riket är däremot 44-åringar den största årsgruppen och 70-åringar den minsta.



## INRIKES NETTOFLYTT TILL DALARNA



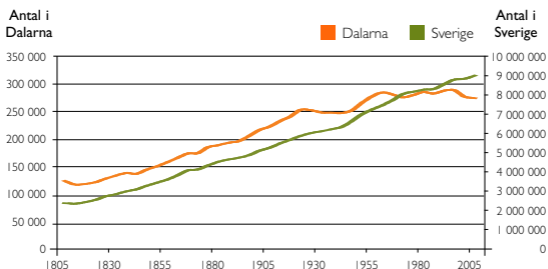
## FLYTTNETTO FÖR DALARNA GEMT MOT ANDRA LÄN OCH UTLANDET

Årsgenomsnitt. (minus innebär fler utflyttare än inflyttare)

	1998-2005	2006-2008
Utländ	442	1393
Norrbotten	39	41
Blekinge	6	24
Uppsala	90	-130
Östergötland	-56	-134
Stockholm	30	-156
Västra Götaland	-204	-208
<b>Totalt</b>	<b>-264</b>	<b>552</b>

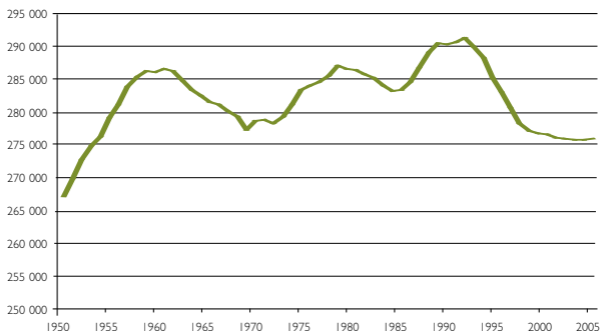
I tabellen finns de län som har störst flyttströmmar till och från Dalarna. Invandringen har ökat dramatiskt mellan perioderna, och Stockholm har blivit ett "mottagarlän".

## BEFOLKNINGSUTVECKLINGEN I DALARNA FRÅN 1805



## BEFOLKNINGSUTVECKLINGEN I DALARNA FRÅN 1950

(obs brutna y-axel)



Antalet invånare har skiftat under de senaste decennierna, beroende på födelsetal och flytt rörelser. Den senaste puckeln under 90-talets början berodde på en kombination av babyboom, sysselsättningstoppen 1990 och kraftiga flyktingströmmar. Toppvärdet 291 203 invånare nåddes 1994.

## ANTAL UTRIKES FÖDDA EFTER FÖDELSELAND 2008

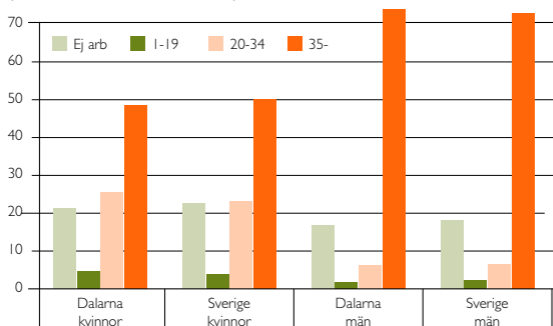
	Ave	Bor	Fal	Gag	Hed	Lek	Lud	Mal	Mor	Ors	Rät	Sme	Sät	Van	Älv	DAL
Norge	65	126	223	45	69	78	146	186	103	54	53	60	54	46	99	1407
Danmark	30	145		18	18	33	65	27	29		14	19	16			529
Finland	922	1153	623	214	552	149	782	94	167	55	98	460	149	61	37	5516
Tyskland	61	183		26	48	67	104	38	133	53	49	36	22	30	55	992
Storbritannien				19	28	23					12			12		
Nederländerna				10	19			26	33	12	13				20	
Polen	37	115		14	23	35	66	30	77	13	28	15	22	14		600
f d Jugoslavien	67	127	375	32	43	50		29	12	14	14					592
Irak	263	564	313	56	42	159		32	28			42				1536
Iran		157	169				19									
Turkiet	108	405	100		34		27	51						20	27	862
Thailand	63	203	134	25	48	30	71	42	71	18	35	29	33			832
Somalia		818					105	21		43			13			1131
<b>Totalt</b>	<b>2174</b>	<b>5636</b>	<b>4051</b>	<b>544</b>	<b>1281</b>	<b>814</b>	<b>2511</b>	<b>742</b>	<b>1062</b>	<b>482</b>	<b>493</b>	<b>884</b>	<b>582</b>	<b>293</b>	<b>344</b>	<b>21893</b>
därav utom Norden	1154	4207	3094	267	633	548	1516	434	760	365	327	344	361	177	202	14389
utr födda (% av bef)	9,9	11,7	7,3	5,4	8,4	5,3	9,8	7,1	5,3	6,9	4,5	8,2	5,3	4,2	4,7	7,9
utomnord födda (% av bef)	5,3	8,7	5,6	2,6	4,1	3,6	5,9	4,2	3,8	5,2	3,0	3,2	3,3	2,6	2,8	5,2

## UTRIKES NETTOFLYTT (INFLYTT MINUS UTFLYTT) GENTEMOT DE 5 VIKTIGASTE LÄNDERNA

	Ave	Bor	Fal	Gag	Hed	Lek	Lud	Mal	Mor	Ors	Rät	Sme	Sät	Van	Älv	DAL
Tyskland			19						24	21						95
f d Jugoslavien		-15	-56													-68
Irak	66	104	50		15	64		28								331
Thailand	16	25	23			11		15								129
Somalia		172					39			-12			13			239
<b>Totalt</b>	<b>125</b>	<b>396</b>	<b>184</b>	<b>29</b>	<b>35</b>	<b>197</b>	<b>27</b>	<b>106</b>	<b>24</b>	<b>37</b>	<b>25</b>	<b>20</b>	<b>41</b>	<b>1287</b>		
därav utom Norden	114	418	167	36	14	40	187	27	105	21	32	23	14	40	1084	

## GRADER AV FÖRVÄRVSARBETE (%) 2007 FÖR 25-64-ÅRINGAR

(Siffrorna står för antalet veckotimmar)

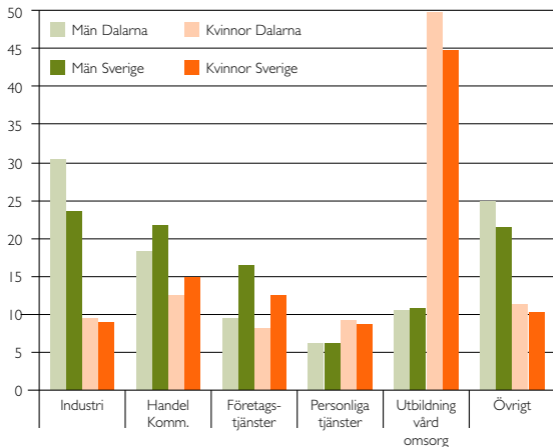


- Mätmånaden är november. Även de som är frånvarande på grund av sjukdom eller temporär ledighet ingår. De som inte arbetat i november men tjänat ett basbelopp under året ingår också.
- I gruppen "ej arb" dominerar personer med sjukersättning bland män och familjearbetande bland kvinnor.

	Totalt minst 1 veckotimme		Heltidsarbete minst 35 veckotimmar	
	kvinnor	män	kvinnor	män
Avesta	77.0	82.9	49.6	75.4
Borlänge	76.7	81.8	49.8	74.1
Falun	80.9	84.3	52.1	75.7
Gagnef	83.0	85.9	47.3	77.0
Hedemora	77.4	82.1	47.7	73.4
Leksand	80.8	85.8	48.8	75.7
Ludvika	75.6	81.8	48.0	74.0
Malung-Sälén	79.3	82.0	46.5	71.1
Mora	80.9	84.4	48.8	74.4
Orsa	77.4	79.7	44.5	69.7
Rättvik	77.8	83.3	44.3	72.2
Smedjebacken	74.6	84.3	46.0	76.8
Säter	81.5	85.0	50.8	75.9
Vansbro	77.8	80.8	43.5	70.9
Älvdalen	80.2	80.9	45.0	69.0
<b>DALARNA</b>	<b>78.7</b>	<b>83.2</b>	<b>48.9</b>	<b>74.4</b>
<b>SVERIGE</b>	<b>77.6</b>	<b>81.8</b>	<b>50.7</b>	<b>73.3</b>

- För heltidsarbetande kvinnor ligger bara Falun och Säter över riksvärdet, men Dalarna har förbättrat situationen gentemot Sverige på senare år. Andelen heltidsarbetande i åldrarna 25-64 år för Dalarna har inte varit så nära riksvärdet sedan registermätningarna började på 90-talet.

## FÖRVÄRVSARBETANDE EFTER GRUPPER AV NÄRINGAR 2007 (%)



I de personliga tjänsterna finns det mesta av turismsysselsättningen. I gruppen "övrigt" dominerar byggverksamhet och offentlig förvaltning. Bägge har ökat kraftigt.

Dalarnas arbetsmarknad är ännu tydligare könsuppdelad än rikets. En spegling av det är Dalarnas högre andelar inom industri och vård/omsorg och den lägre andelen inom privata tjänster.

År 2009 upplever landet och länet en kraftig nedgång i sysselsättningen. Genom statistikens eftersläpning kan detta inte illustreras med fakta på regional nivå förrän 2011.

## DALAKOMMUNERNAS STÖRSTA ARBETSSTÄLLEN 2008

\* = kommunalt arbetsställe eller arbetsställe inom landstingets vård/omsorg.

Av sekretesskäl måste siffrorna avrundas.

Arbetsställe	bransch	syss ca	Kommunförvaltningen*	off. förvaltn.	
<b>Avesta</b>					
Outokumpu Avesta Works	stålind.	1 150	Högskolan	utbildning	350
Fors Kartongbruk	pappersind.	800	Scania CV	verkstadsind.	300
Avesta lasarett*	vård	450	Länsstyrelsen	off. förvaltn.	250
Baldersgården*	äldreomsorg	250	Ericsson Network	el-optikind.	250
Östberg	verkstadsind.	200	Skatteverket	off. förvaltn.	200
Domarhagsgymnasiet*	utbildning	200	Cederroth International	kemisk ind.	200
Skogsbo/gläntan*	äldreomsorg	150	Dellner Couplers	verkstadsind.	200
Eon-ES	bygg	150	VH Assistans	övr omsorg	200
Steingruber Transport	transport	150	Bygg Partner	bygg	200
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	150	Britsarvsskolan*	utbildning	200
Polismrådet	off. förvaltn.	100	Dalarnas Försäkringsbolag	försäkringar	200
Anthill	callcenter	100	Polisen	off. förvaltn.	200
K Hedin Emballage	träind.	100	Herrhagsgården*	äldreomsorg	150
Åvestadalsskolan*	utbildning	100	Försäkringskassan	off. förvaltn.	150
Dalkia Verkstad	verkstadsind.	100	Landstingsförvaltningen*	off. förvaltn.	150
Markusskolan*	utbildning	50	Haraldsbogymnasiet*	utbildning	150
			Lugnetgymnasiet*	utbildning	150
<b>Borlänge</b>					
SSAB Tunnpåt	stålind.	2 300	3M	plastind.	150
St Enso Kvarnsveden	massaind.	950	Kommunalkontoret*	off. förvaltn.	150
Vägverket	off. förvaltn.	800	Gagnefsgården*	äldreomsorg	100
Banverket HK	off. förvaltn.	650	Gagnefs vårdcentral*	vård	100
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	450	Älvuddens sjukhem*	vård	100
ICA Distribution	partihandel	350	<b>Hedemora</b>		
Borlänge sjukhus*	vård	250	Boliden Garpenberg	gruvor	300
Hällsjöhemmet*	äldreomsorg	250	Outokumpu Stainless	stålind.	250
Green Cargo	transport	250	Grädö Mejeri	livsmed.-ind.	200
Högskolan	utbildning	250	Erasteel Tråd	stålind.	150
Addici (Manpower)	pers-uthyrn	200	Kommunförvaltningen*	off. förvaltn.	150
Swebus	transport	200	Hemtjänsten Stjärnan*	äldreomsorg	100
Banverket produktion	bygg	200	Dormsjö	övr. omsorg	100
Police	off. förvaltn.	150	Vinstragården*	äldreomsorg	100
Posten Utdelning	post-tele	150	Erasteel Band	stålind.	100
CCS	kemisk ind	100	Creator	övr. företagstj.	100
Dagab Nord	partihandel	150	<b>Leksand</b>		
Borlänge Energi HK	energi	150	Clas Ohlson	detaljhandel	750
Åkershem*	äldreomsorg	100	Bergkvist-Insjön sågverk	träind.	150
Rolf Ericson Bil + Lastvagn	fordonsdrift	100	Kommunadmin.*	off. förvaltn.	150
<b>Falun</b>					
Falu lasarett*	vård	3 650	Limsjögården*	äldreomsorg	150
Grycksbo Paper	pappersind.	500	Leksands vårdcentral*	vård	150
			Edshult*	äldreomsorg	100

Leksandsbröd	livsmed.-ind.	100
Tomoku Hus	träind.	100
Leksands gymnasium*	utbildning	100
Ejedals	partihandel	100

**Ludvika**

ABB Power Tech	el-optik-ind.	2 550
Ludvika lasarett*	vård	450
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	450
Spendrups bryggeri	livsmed.-ind.	400
Samhall	el-optik-ind.	150
Högbergsgymnasiet*	utbildning	150
Skatteverket	off. förvaltn.	100
Biskopsgården*	äldreomsorg	100
Granliden*	äldreomsorg	100
Solgårdet*	äldreomsorg	100
GIA Industri	verkstadsind.	100
Kyrkskolan*	utbildning	100
Björnbärgsgården*	övr. omsorg	100
Seco Tools	verkstadsind.	50
Lorensbergaskolan*	utbildning	50

**Malung-Sälen**

Skistar	rekreation	550
Reebok Jofa	partihandel	150
Västerdalarnas skola*	utbildning	100
Kringlan*	äldreomsorg	150
Skålmogården*	äldreomsorg	100
Topeja	hotell-rest.	100
Ormyrgården*	äldreomsorg	100
Malungs vårdhem*	vård	100
Autoform	verkstadsind.	50
Stöten	hotell-rest.	50

**Mora**

Mora lasarett*	vård	1 150
Ostnor	verkstadsind.	550
Wibe	verkstadsind.	350
Swebus	transport	300
St. Mikaelsgymnasiet*	utbildning	200
Saxnäs*	äldreomsorg	200
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	150
Stora Enso Skog	skog	150
Samhall bemanning	övr. företagstj.	150
Mora of Sweden	verkstadsind.	100
Mattsson Metal	verkstadsind.	100
Morkarby övre skola*	utbildning	100
AssreService	övr. omsorg	100
Komm:ns soc-kontor äo*	äldreomsorg	100
Siljanssågen	träind.	100

**Orsa**

Orsagården*	äldreomsorg	100
Lillåhem*	äldreomsorg	100
Kommunförvaltningen*	off. förvaltn.	100
Orsa Grönklitt	rekreation	50
Orsaskolan*	utbildning	50

**Rättvik**

Stiernhööksgymnasiet*	utbildning	150
Enådal*	äldreomsorg	100
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	100
Rättviksskolan*	utbildning	100
Prästskogen*	äldreomsorg	100

**Smedjebacken**

Ovako Bar	stälind.	450
Morgårdshammar	verkstadsind.	100
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	100
Allgården*	äldreomsorg	100
Smedje:s vårdcentral*	vård	50

**Säter**

Sätters sjukhus*	vård	550
Kommunadmin.*	off. förvaltn.	100
Fågelsången*	äldreomsorg	100
Sätters fasta hemtj*	äldreomsorg	50
Gustafs Inredningar	träind.	50

**Vansbro**

Bäckaskogs sjukhem*	vård	150
Procordia Food	livsmed.-ind.	100
Söderåsen*	äldreomsorg	100
Rågsvedens Såg	träind.	100
Bäckaskogs vårdcentral*	vård	100

**Älvdalen**

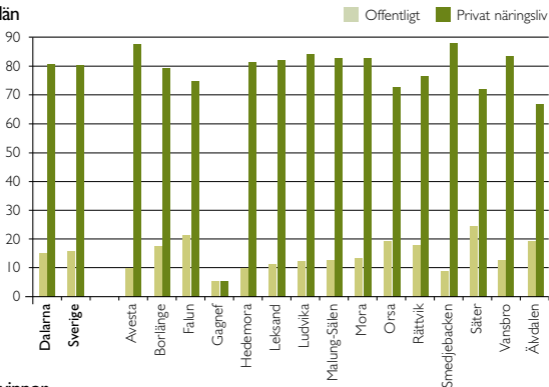
Idre Fjäll	rekreation	200
Naturbruksgymnasiet	utbildning	100
Kommunförvaltningen*	off. förvaltn.	50
Pressmaster	verkstadsind.	50
Älvdalsskolan*	utbildning	50

Fotnot: Verksamheten vid Scania i Falun upphörde under 2008, men några hundra anställningar fanns kvar vid årsskiftet.

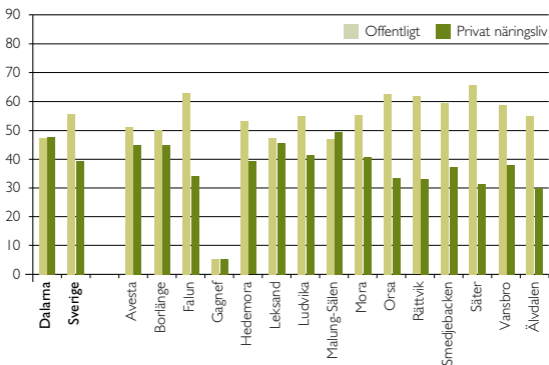
## SYSSELSÄTTNING EFTER SEKTOR 2007 (%)

Skillnaden mellan olika kommuner i Dalarna är betydligt större än mellan Dalarna och Sverige. Dominans för landstingsverksamhet syns tydligt, liksom blygsam utbredning av privat näringsliv i några mindre kommuner.

## Män

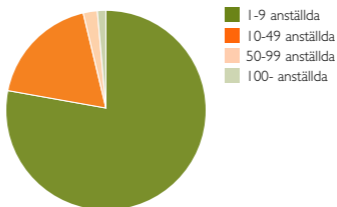


## Kvinnor



Bara i Malung-Sälen är privata sektorn viktigare än den offentliga för kvinnor (genom turismen). I Falun och i flertalet mindre kommuner är däremot offentlig sektor viktig för kvinnors arbetsmarknad.

## DALARNAS ARBETSSTÄLLEN – FÖRDELNING EFTER STORLEK 2008



Diagrammet visar fördelningen för de ca 10 000 arbetsställena i länet med minst en anställd. Därutöver var ca 27 000 personer företagare utan anställda, huvudsakligen inom jordbruk.

## NYSTARTADE FÖRETAG

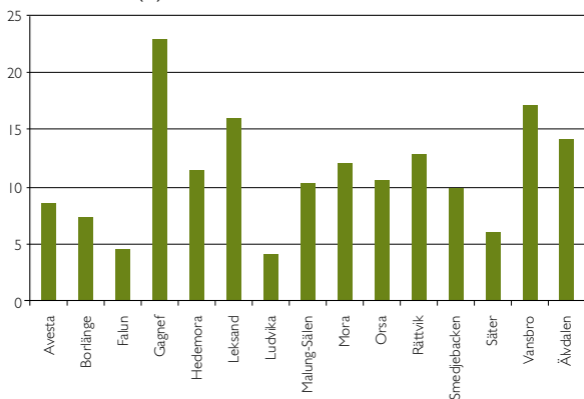
	Antal nya företag snitt 2006-07	i % av antal företag 2006	%-andel kvinnor av syss i nya företag snitt 2006-07
Sverige	51 456	7.6	37
Dalarna	1 189	5.7	40
Kronoberg	752	5.5	35
Värmland	1 138	6.1	33
Gävleborg	1 089	6.1	35
Västerbotten	1 030	5.7	37

- I Dalarna och dessa jämförbara län startas inte lika många företag som genomsnittligt i Sverige.
- Andelen kvinnor som arbetar i de nya företagen är högre i Dalarna än i landet i stort.

**ANTAL FÖRETAG I DALARNA 2007** (inkl myndigheter; organisationer)

Ett företag med flera arbetsställen räknas bara en gång per kommun (t ex Pressbyrån) och en enda gång för hela länet. Landstinget finns alltså som ett företag i varje kommun och bara som ett för länet. Ett företag måste vara aktivt, d v s ägaren ska ha det som huvudsaklig inkomstkälla

Ort	Antal	Ort	Antal
Avesta	1 074	Mora	1 053
Borlänge	1 981	Orsa	345
Falun	2 546	Rättvik	695
Gagnef	484	Smedjebacken	484
Hedemora	858	Säter	542
Leksand	928	Vansbro	418
Ludvika	978	Älvdalen	437
Malung-Sälen	793	<b>Dalarna</b>	<b>12 924</b>

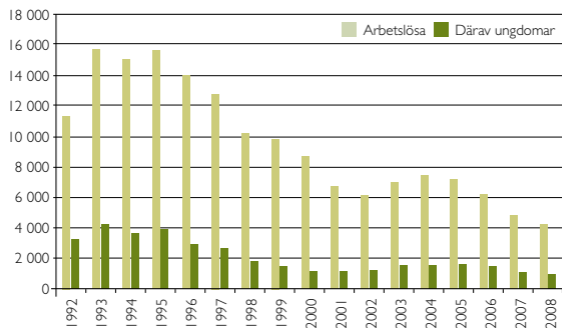
**FÖRÄNDRING (%) AV ANTALET FÖRETAG 2003-07**

Företagstillväxten har varit procentuellt störst i några av de mindre kommunerna.

## YRKE FÖR ALLA ANSTÄLLDA 16-64 ÅR MED ARBETSPLATS I DALARNA (DAGBEFOLKNING) 2007

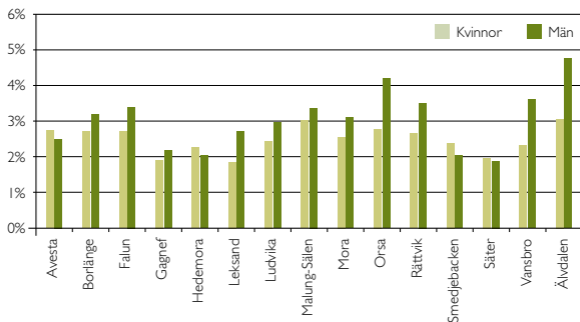
Yrkesgrupp	Alla	%	Män	Kvinnor	Män %	Kv %
Chefer, ledare	5 852	4,9	4 157	1 695	6,8	2,9
Experter teknik-naturvetenskap	2 791	2,3	2 184	607	3,6	1,1
Experter vård, socialt	3 120	2,6	866	2 254	1,4	3,9
Lärare högskola-gymnasium, spec	3 270	2,7	1 466	1 804	2,4	3,1
Högre tjänsteman ekonomi, personal, samhällsvetare	3 506	2,9	1 595	1 911	2,6	3,3
Högre tjänsteman jurister transport, säkerhet	544	0,5	352	192	0,6	0,3
Gymnasiumingenjörer; tekniker	7 488	6,3	6 153	1 335	10,0	2,3
Sjukskötare mm	3 556	3,0	471	3 085	0,8	5,4
Lärare för-/grundskola, Fritidsledare med flera	5 950	5,0	1 256	4 694	2,0	8,1
Administration-tjänsteman	5 411	4,5	2 686	2 725	4,4	4,7
Poliser, försvar	982	0,8	766	216	1,2	0,4
Arkiv, bibliotek, kultur; sport	1 297	1,1	649	648	1,1	1,1
Jord-/skogsbrukare	1 286	1,1	933	353	1,5	0,6
Mineralarbetare	318	0,3	295	23	0,5	0,0
Byggarbetare	9 172	7,7	8 827	345	14,4	0,6
Livsmedelsarbetare	774	0,7	497	277	0,8	0,5
Träarbetare	2 610	2,2	2 313	297	3,8	0,5
Metallarbetare	8 052	6,8	7 368	684	12,0	1,2
Elarbetare	1 404	1,2	1 361	43	2,2	0,1
Arbetare med annat material	1 223	1,0	912	311	1,5	0,5
Handel, transportarbete	13 940	11,7	7 676	6 264	12,5	10,9
Rengöring	2 428	2,0	493	1 935	0,8	3,4
Hotell, restaurangarbetare	3 352	2,8	826	2 526	1,3	4,4
Vård/omsorgsarbetare	18 402	15,5	2 280	16 122	3,7	28,0
Administration-rutinarbete	5 175	4,3	698	4 477	1,1	7,8
Föreningsarbete	302	0,3	180	122	0,3	0,2
Diverse personaltjänster	281	0,2	58	223	0,1	0,4
Övrigt	2 011	1,7	1 317	694	2,1	1,2
Okänt	4 505	3,8	2 753	1 752	4,5	3,0
<b>Totalt</b>	<b>11 9002</b>	<b>100,0</b>	<b>61 388</b>	<b>57 614</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>

## ÅRSMEDELTA 1992-2008, ARBETSLÖSA I DALARNA



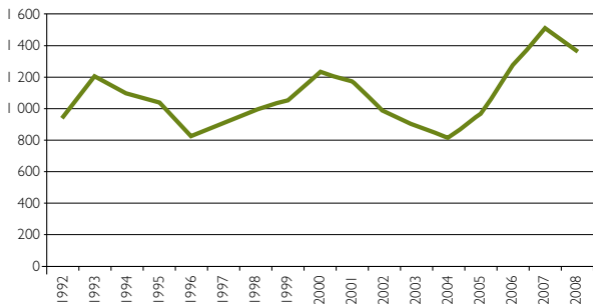
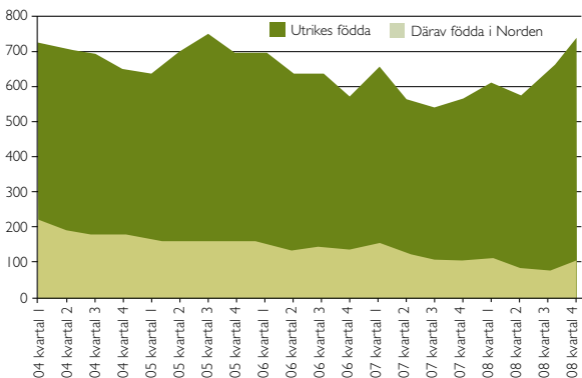
## ARBETSLÖSHET I DALARNA 2008

Andel av kvinnlig respektive manlig befolkning 16-64 år, genomsnitt per månad under år 2008.



Mer information om arbetsmarknaden på [www.arbetsformedlingen.se](http://www.arbetsformedlingen.se).

## ANMÄLDA LEDIGA PLATSER ÅR 1992-2008 I DALARNA

ANTAL ARBETSLÖSA BLAND UTRIKES FÖDDA I DALARNA  
KVARTALSVIS 2004-2008

Drygt 850 arbetssökande av sammanlagt 4 258 inskrivna arbetssökande vid Arbetsförmedlingen i Dalarna i december 2008 var födda utanför Sverige, 330 av dessa var födda inom EU.

## ANDELEN (%) AV DE SYSSELSATTA 2007 I DALARNA SOM ÄR 55-64 ÅR

	Dalarna Män	Dalarna Kvinnor	Sverige Män	Sverige Kvinnor
Areellt	32	32	31	32
Industri	23	21	19	19
Energi	34	29	26	28
Bygg	21	22	20	19
Handel-Kommunikation	20	17	17	18
Företagstjänster	22	21	16	17
Utbildning	32	27	25	26
Vård-Omsorg	23	25	22	21
Personliga tjänster	19	18	16	17
Offentlig förvaltning	34	29	28	28
Ospecificerat	41	33	28	30
<b>TOTALT</b>	<b>23</b>	<b>23</b>	<b>20</b>	<b>20</b>

Dalarna har fler sysselsatta som är 55 år och äldre än landet i stort. Det innebär att pensionsavgångarna troligen kommer tidigare här. Detta ger i sin tur länet ett försprång när det gäller ersättningsrekryteringar. Inom företagstjänster är det speciellt viktigt eftersom Dalarna där har en låg andel av sysselsättningen.

Inom utbildning och offentlig förvaltning är det många män som går i pension och inom vård/omsorg många kvinnor.

## DALASTRATEGIN

Dalastrategin *Med förenade krafter mot 2016* är plattformen för det gemensamma arbetet i länet att stärka Dalarna som en attraktiv region att bo och verka i.

### Strategin lyfter fram dessa delar:

1. *Det samspelta Dalarna* som betonar ledarskapets betydelse för Dalarnas utveckling
2. *Det gränslösa Dalarna* som betonar betydelsen av att leva och verka i ett vardagligt utbyte med en allt större omvärld
3. *Det attraktiva Dalarna* som betonar det goda livet och Dalarnas särskildhet
4. *Det bärkraftiga Dalarna* som betonar betydelsen av näringslivets förändrings- och konkurrensförmåga
5. *Det välkomnande Dalarna* som betonar betydelsen av att vi bör bli fler i länet liksom vikten av ett gott mottagande av människor, kompetens och kapital

Dalastrategin är ett renodlat strategidokument som anger inriktningen av det långsiktiga arbetet med Dalarnas utveckling. Den konkretiseras och tillämpas genom olika underliggande regionala handlingsprogram som Dalarnas landsbygdsprogram, Dalarnas miljömål och Dalarnas integrations- och jämställdhetsstrategier.

**Mer information om Dalastrategin finns på [www.regiondalarna.se](http://www.regiondalarna.se).**

## HANDLINGSPROGRAM FÖR NÄRINGSLIVSUTVECKLING 2009

Handlingsprogrammet tar vid och utvecklar angelägna områden i Dalastrategin. Det övergripande målet är att Dalarna ska utvecklas till en bärkraftig region där fler företag startas, överlever och växer i internationell konkurrens. Inom ramen för programmet är det möjligt att finansiera och genomföra projekt och aktiviteter inom:

1. Innovativa miljöer
2. Entreprenörskap
3. Kompetensförsörjning
4. Tillgänglighet

I Handlingsprogrammet vävs hållbarhetsdimensionerna miljö, jämställdhet, integration och internationalisering in i de prioriteringar som görs.

Programmet ska utvärderas i sin helhet efter programperiodens slut 2013.

## EU:S STRUKTURFONDER 2007-2013



Genom medlemskapet i EU har Sverige tillgång till medel ur EU:s strukturfonder vilka syftar till att öka den ekonomiska och sociala sammanhållningen mellan medlemsländer och regioner. Sverige omfattas i programperioden av två s k målområden; Mål 2 som handlar om regional konkurrenskraft och sysselsättning samt Mål 3 Territoriellt samarbete.

Finansieringen sker genom två strukturfonder - Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden.

Dalarna ingår tillsammans med Gävleborgs och Värmlands län i Mål 2 Norra Mellansverige.

**Mål 2** Norra Mellansverige – regionala fonden – har som mål att bidra till att utveckla innovativa miljöer, ett dynamiskt näringsliv och ökad tillgänglighet för näringsliv och invånare i regionen.

**Mål 2** Norra Mellansverige – sociala fonden – har som övergripande mål att stärka individens ställning i arbetslivet och på så sätt bidra till tillväxt och ökad sysselsättning.

**Mål 3** Territoriellt samarbete – Interreg, är EU:s program för gränsöverskridande samarbete mellan olika regioner i EU eller angränsande till EU. Dalarna kan 2007 -2013 medverka i följande program:

Interreg IVA Sverige – Norge som ska stimulera samarbete över gränsen mellan Sverige och Norge.

Interreg IVB Östersjön som ska öka samarbetet mellan länderna runt Östersjön samt

Interreg IVC Interregionalt samarbete – ett program där alla regioner från hela EU, Norge och Schweiz har möjlighet att samarbeta.

**Mer info:** [www.regiondalarna.se](http://www.regiondalarna.se), [www.interreg-sverige-norge.com](http://www.interreg-sverige-norge.com).

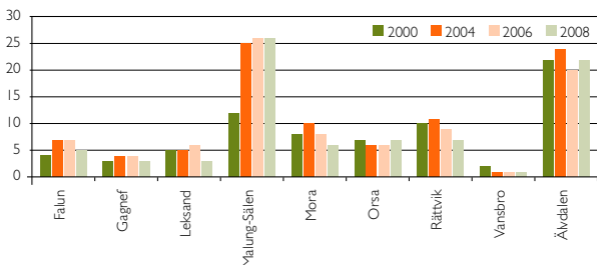
## DALARNAS MILJÖMÅL

Dalarnas miljömål 2007-2010 är de nationella målen anpassade till länet. De utvecklar också miljöambitionerna i Dalastrategin. Det finns 74 delmål och en handlingsplan med 141 åtgärder som utarbetats av Länsstyrelsen Dalarna i bred samverkan i länet.

Exempel på miljömål för Dalarna är:

- År 2010 har utsläppen till luft av flera hälsofarliga ämnen minskat med minst 40 procent
- År 2010 är 15 procent av alla sålda mjölkprodukter ekologiska
- År 2020 används inte olja för att värma våra bostäder

I Dalarna har arbetet med miljömålen lett till flera stora samverkansprocesser; till exempel EnergiIntelligent Dalarna, Byggdialog Dalarna, DalamaTs (hållbara transporter) och vattenvårdsplaneringen. Uppföljningen av miljömålen och arbetet att nå målen presenteras på Länsstyrelsens webbplats [www.lansstyrelsen.se/dalarna](http://www.lansstyrelsen.se/dalarna). Där finns också Dalarnas miljömål och handlingsplanen.



### Fäbodan med betande djur

Fäbodarna är viktiga kulturmiljöer i Dalarna. Där finns ofta gamla byggnader, men också betesmarker och slätterängar med höga naturvärden. För att bevara dessa värden måste slåttern och djurens bete fortsätta. Diagrammet visar antalet fäbodan som fått ekonomisk ersättning för betande djur perioden 2000-2008. År 2008 fick 83 fäbodan i länet sådan ersättning. Drygt 20 procent av fäbodbrukarna framställde mjölkprodukter. Fäbodarna ingår i miljömålet "Ett rikt odlingslandskap".

## ENERGIINTELLIGENT DALARNA

EnergIntelligent Dalarna är länets regionala samverkan kring energifrågor. Ett led i detta är den regionala klimat- och energistrategin, som är ute på bred remiss under 2009. Strategin kompletterar länets energiprogram EnergIntelligent Dalarna.

I strategin presenteras nio centrala områden för det fortsatta arbetet i Dalarna:

- 1: Energisnåla byggnader
- 2: Energieffektiv industri
- 3: Miljöanpassade transporter – vägen in i framtiden
- 4: Klimatsmart konsumtion och beteende
- 5: Produktion av förnybar energi
- 6: Samhällsplanering för energieffektivitet
- 7: Energiomställningen som hävstång för utveckling och tillväxt
- 8: Utbildning, kunskap – insikt - handling
- 9: Systemeffektivitet

Strategin visar att det genom energieffektivisering och mer förnybar energi är möjligt att klara den nödvändiga energiomställningen, där utsläppen av växthusgaser måste minska med 75-90 procent till 2050. Samtidigt kan flera tusen nya jobb skapas i Dalarna.

Läs mer: [www.energiintelligent.se](http://www.energiintelligent.se)

Energianvändning, GWh/år	2005	2020	2050
Industri	9 400	8 700	6 300
Transporter	3 200	2 400	1 600
Bostäder/service	5 400	4 000	2 700
<b>Totalt</b>	<b>18 000</b>	<b>15 100</b>	<b>10 600</b>

Tillförsel förnybar energi, GWh/år	2005	2020	2050
Sol	5	40	700
Vindkraft	2	1 600	3 000
Vattenkraft	4 000	4 200	4 300
Bioenergi	3 000	4 500	6 000
<b>Totalt</b>	<b>7 000</b>	<b>10 300</b>	<b>14 000</b>

Tabellerna visar hur energianvändning och produktion av förnybar energi bedöms kunna utvecklas i Dalarna jämfört med nuläget.

## SKOGSBRUK

Av Dalarnas totala landareal på 2,8 miljoner hektar (ha) är 1,9 miljoner ha produktiv skogsmark, vilket är ca 8 procent av Sveriges totala produktiva skogsmark. I Dalarna är 276 000 hektar av skogsmarken skyddad i form av nationalparker, naturreservat och naturvårdsavtal för fjällnära skog (t.o.m. 2007).

**Totalt virkesförråd:** 229 miljoner m<sup>3</sup>sk (skogskubikmeter; volym som står på rot). Virkesförrådet utgörs av 52 procent tall, 36 procent gran, 9 procent löv och 3 procent torra träd. 80 procent av lövet är björk.

**Årlig tillväxt:** 7,4 miljoner m<sup>3</sup>sk.

**Årlig bruttoavverkning:** I snitt avverkas 6,4 miljoner m<sup>3</sup>sk/år under perioden 2004-2006, vilket motsvarade 90 procent av tillväxten. Föryngringsavverkning utgör 67 procent och gallring 33 procent av bruttoavverkningen.

**Naturvårdshänsyn:** På 40 procent av slutavverkningsarealen är naturvårdshänsyn betydligt bättre än vad skogsvårdslagen kräver. På ca 50 procent av slutavverkningsarealen motsvarar utförd naturvårdshänsyn lagkravet och på 11 procent är utförd naturvårdshänsyn sämre än vad skogsvårdslagen kräver. I länet har 3 400 nyckelbiotoper hittats och registrerats.

## BRUTTOAVVERKNINGEN I DALARNA PER ÅR

I slutavverkning i miljoner m<sup>3</sup>sk

År	Totalt
2001	4,0
2002	3,2
2003	4,4
2004	4,5
2005	4,2
2006	6,3

**Ägarfördelning:** Privata aktiebolag 31 procent. Enskilt ägda 45 procent. Övriga: 24 procent (staten, allmänningar, besparingsskogar, kommuner).

Av de 23 141 privata skogsägarna är 9 259 kvinnor och 13 882 män.

## JORDBRUKETS HUSDJUR 2008

Djurslag	Antal djur	Procent av djur i riket	KRAV-certifi., antal <sup>2</sup>
Hästar <sup>1</sup>	9 500	3,4	–
Summa nötkreatur	34 729	2,2	1 349
- varav kor för mjölkproduktion	7 070	2,0	431
- varav kor för uppfödning av kalvar	5 261	2,7	141
Summa svin	7 031	0,4	1 110
- varav suggor	1 104	0,7	160
Får (baggar, tackor och lamm)	16 083	3,1	–
Höns	29 566	0,5	1 700

## ÅKERAREALENS ANVÄNDNING 2008

Gröda	Hektar	Åker i länet, procent	Procent av gröda i riket	KRAV-certifi., hektar <sup>2</sup>
Brödsäd	3 318	5,5	0,9	1 513
Fodersäd och baljväxter	15 602	25,6	2,1	–
Oljeväxter och oljelin	526	0,9	0,6	71
Vall	35 427	58,2	3,1	1 781
Potatis	931	1,5	3,5	88
Energiskog	310	0,5	2,2	–
Övriga växtslag inkl trädgårdsväxter	316	0,5	0,6	96
Träda, obrukat och ospecificerat	4 423	7,3	2,9	497
Summa	60 854	100,0	2,3	–

## TRÄDGÅRDSNÄRING I DALARNA 2005

	Antal företag	Yta <sup>2</sup>	Procent av ytor i riket	Andel ekologisk odling, %	KRAV-godkänd yta <sup>2</sup>
Växthusodling, köksväxter	12	7 002	0,6	13 <sup>3</sup>	4 192 <sup>3</sup>
Växthusodling, blommor	23	22 814	1,5		
Bär och frukt	15	1 152 000	2,3	40 <sup>4</sup>	906 000 <sup>4</sup>
Köksväxtodling på friland	20	658 000	0,9		

## EU-STÖD TILL JORDBRUKET<sup>5</sup>

Gröda	Dalarna totalt Mkr	Antal brukare i Dalarna	Stöd per brukare i Dalarna (kr)	Stöd per brukare i riket (kr)
År 2005	243	2 396	101 500	129 500
År 2006	256	2 422	106 000	136 000
År 2007	245	2 315	106 000	132 500

<sup>1</sup> Avser år 2004. <sup>2</sup> Avser år 2006. <sup>3</sup> Avser samlad yta växthusodling oavsett växtslag

<sup>4</sup> Avser samlad yta frilandsodling oavsett växtslag. <sup>5</sup> Omfattar flertalet stöd/ersättningar, dock inte samtliga.

## JAKT

## Antal fällda älgar i Dalarnas län

2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
9 246	8 250	7 342	6 906	6413
Övrig avskjutning		2004/2005	2006/2007	2007/2008
Rådjur		3 200	2 100	3 400
Harar		4 200	3 000	3 500
Övriga däggdjur		5 100	4 700	5 400
Skogsfågel		3 700	3 900	8 500
Övrig fågel		9 000	10 000	8 000

**Björnjakt 2007:** 31 björnar fällda. **2008:** 34 björnar fällda.

**Lodjursjakt 2008:** 13 lodjur fällda. **2009:** 21 lodjur fällda.

15 267 jägare löste jaktkort 2008.

## FISKE

I länet finns 110 fiskodlingstillstånd för årsproduktion mellan 30 kg och 700 ton. Många är dock inaktiva eller har mycket liten produktion. Tre odlingar producerar 50 ton eller mer per år – det största företaget, som har flera odlingar, producerar ca 850 ton per år. Under 2009 beräknas sammanlagt ca 1 000 ton fisk odlas i Dalarna. Sysselsättningen uppskattas till 20-30 årsarbeten.

I länet finns två industrier för fiskberedning och en beviljad yrkesfiske-licens, där dock fisket sker i Östersjön.

Länet har 69 fiskevårdsföreningar som organiserar fiskerättsägarna och säljer fiskekort. Fiskekort säljs även av staten (i fjällen) och skogsbolagen. Antalet fiskedagar är cirka 1,5 miljoner per år. Under 2009 beräknas 1000 ton fisk planteras ut i länets sjöar och vattendrag.

I länet finns också tillverkningsindustri och grossistföretag för sportfiskeutrustning, antalet årsarbeten beräknas till ca 50.



## NÅGRA BESÖKSMÅL I DALARNA

1. Sjön Siljan
2. Konsertarenan Dalhalla
3. Ludvika bergsmansgård med gruvmuseum
4. Flogbergets besöksgruva, Smedjebacken
5. Världsarvet Falun med Falu koppargruva, Dalarnas museum
6. Ornässtugan
7. Porfyrmuseum i Älvdalen
8. Malungs hembygdsgård
9. Framtidsmuseum, Borlänge
10. Gamla Staberg barockträdgård
11. Zorngården och Zornmuseum, Mora
12. Dalahästtillverkning i Nusnäs
13. Världens största dalahäst, Avesta
14. Utsiktstornet Vidablick, Rättvik
15. Gesundaberget, Tomtealand
16. Björkberget i Siljansnäs med Naturum Dalarna
17. Städjan-Nipfjället
18. Brudskogens fäbod, Äppelbo
19. Ljusbodarnas fäbod, Leksand
20. Älvarnas förening, Djurås
21. Flottbron i Gagnef
22. Björnparken, Orsa-Grönklitt
23. Hedemora gamla Theater
24. Säterdalen
25. Clas Ohlson, Insjön
26. Fulufjällets nationalpark med Njupeskärsfallet
27. Vasaloppsstenen i Sälen
28. Vasaloppsmuseum, Mora
29. Vansbro stationshus
30. Hildasholm, Leksand
31. Linnés bröllopsstuga, Svedens gård
32. Carl Larsson-gården Sundborn



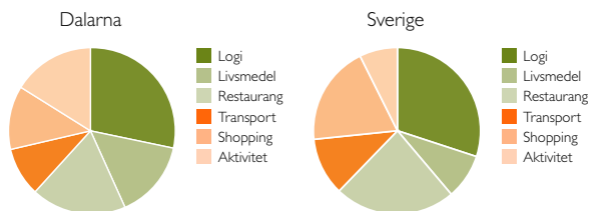
Mer information: [www.dalarna.se/turism](http://www.dalarna.se/turism)



## UTVECKLING AV BESÖKSNÄRINGEN

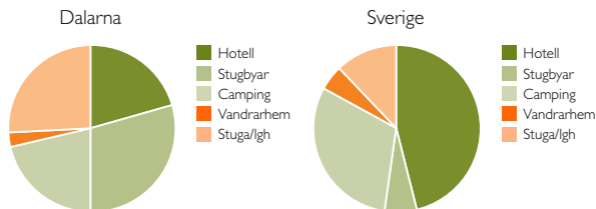
Övernattande och besökande gäster i Dalarna omsatte drygt 4,3 miljarder kronor 2007 och detta gav upphov till sysselsättning för drygt 4500 personer. Av den totala sysselsättningen svarar logi för 42 % och aktiviteter för 21 %. Logi, aktiviteter och restaurang svarar för 63 % av omsättningen, men 84 % av sysselsättningen eftersom dessa tre branscher är mycket sysselsättningsintensiva. Sysselsättningen inom besöksnäringen i Dalarna har ökat med 49 % ( i Sverige 38 %) åren 2000-2007.

## VART GÅR BESÖKARNAS PENGAR?



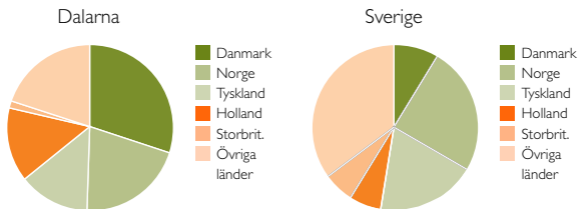
Turistkronan är ett mått på hur turismomsättningen fördelas mellan olika branscher. 16 % av turistkronan i Dalarna läggs på aktiviteter vilket är mycket högt jämfört med Sverige. Omsättningen har åren 2000-2007 i Dalarna ökat för shopping med 46 % (58 %), för restaurang med 64 % (81 %) och för aktiviteter med 94 % (51 %). (Siffrorna inom parantes avser Sverige)

## VAR BOR BESÖKARNA?



43 % av totala antalet gästnätter i stugbyar i Sverige sker i Dalarna  
 25 % av totala antalet danska gästnätter i Sverige sker i Dalarna  
 27 % av totala antalet holländska gästnätter i Sverige sker i Dalarna.  
 Omsättning på logi i Dalarna har åren 2000-2007 ökat med 62 % (78 %), övernattning på hotell har ökat med 14 % (20 %) och övernattning på camping har ökat med 54 % (22 %).  
 (Siffrorna inom parantes avser Sverige)

## VARIFRÅN KOMMER BESÖKARNA?

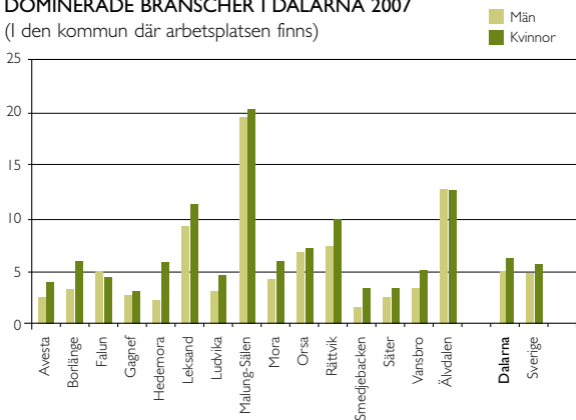


Åren 2000-2007 har antalet svenska gästnätter ökat med 23 % (20%) och antalet utländska gästnätter med 34 % (29%).

- Holländare +164 % (+46%)
  - Danskar +/- 0 (+15%)
  - Britter - 29 % (+15%)
  - Normmän + 49 % (+51%)
  - Tyskar -15 % (+17%)
- (Siffrorna inom parentes avser Sverige)

## ANDEL (%) AV DE FÖRVÄRVSARBETANDE I TURISM-DOMINERADE BRANSCHER I DALARNA 2007

(I den kommun där arbetsplatsen finns)



Det är framför allt fjäll- och Siljanskommunerna som gör Dalarna till ett så attraktivt län för besökande. Den största delen av Malung-Säléns sysselsatta här är säsongsinpendlare från alla delar av Sverige.

## BRUTTOPENDLING 2007 MELLAN LÄNETS KOMMUNER OCH VIKTIGARE PENDINGSORTER UTANFÖR LÄNET

(strömstorlek: minst 10 pendlare mellan länets kommuner och minst 30 gentemot kommun över länsgränsen)

FRÅN	TILL													Viktigaste kommuner utanför länet								
	Ave	Bor	Fal	Gag	Hed	Lek	Lud	Mal	Mor	Ors	Rät	Sme	Sät	Van	Älv	Fag	Ljus	Norb	Sala	Sthlm	TOTALT	
Avesta	-	80	60	460	10	20					30	100				100	290	260	40	1 910		
Borlänge	180	-	2 780	1 290	350	520	380	20	80	10	110	120	1 300	70	20					100	8 220	
Falun	100	25 40	-	330	220	390	170	30	180	50	410	60	450	50	40					150	6 160	
Gagnef	190	70	-	210							20		20	60							670	
Hedemora	340	140	160	10	-	10	20				20	530	10				40				1 580	
Leksand	20	170	190	330	10	-	10	10	70	10	370		10	20						30	1 450	
Ludvika	240	90	40	10	10	-		10			1 250	40	30	30		30	200			30	2 360	
Malung-Sälén	20	30	30	10	10	10		-	70	20			80	50						60	1 030	
Mora	40	200	20	10	160	70	-	950	320		10	50	310							30	2 450	
Orsa	10	10		20			270	-	30				20								440	
Rättvik	20	120	10	260			90	30	-				10								720	
Smedjebacken	10	50	20	20		460					-	40				50					780	
Säter	40	290	100	10	270	10	20			20											870	
Vansbro	10	10	60	20	20	20	90	20					-								340	
Älvdalen			10			30	190	40													390	
Viktigaste kommuner utanför länet:																						
Fagersta	140					40					430											
Hofors	60	150		50																		
Stockholm	110	200	300	40	90	100	90	40	90	30	90	40	50								Totalt till Dalarna 6 180	
Uppsala	40	60	90	30																	Totalt från Dalarna 8 070	
Västerås	70	30	30			40					40										Netto ut: -1890	
<b>TOTALT</b>	<b>1700</b>	<b>4880</b>	<b>5520</b>	<b>2330</b>	<b>1860</b>	<b>2070</b>	<b>1790</b>	<b>510</b>	<b>1400</b>	<b>1350</b>	<b>1630</b>	<b>2230</b>	<b>2800</b>	<b>530</b>	<b>670</b>							

## TRAFIK MED JÄRNVÄG, BUSS OCH FLYG

Dalarna har direkta järnvägsförbindelser med Arlanda-Stockholm genom SJ:s Dalabanan samt med Örebro, Västerås och Gävle genom tågsystemet Tåg i Bergslagen AB, som 2008 hade ca 2,4 miljoner resor och rullade 4,5 miljoner kilometer. Tåg i Bergslagen AB ägs gemensamt av läns trafikbolagen i Dalarna, Gävleborg, Västmanland och Örebro.

Busstrafiken sköts av AB Dalatrafik som ägs av länets 15 kommuner och av landstinget. Trafiken bedrivs med ett 80-tal landsbygdslinjer och ett 40-tal tätortslinjer via totalt 3 500 hållplatser. Bussarna rullade 14,7 miljoner kilometer 2008 och kostnaden uppgick till 262 miljoner kronor inklusive landstingets bidrag till Tåg i Bergslagen på 35 miljoner kronor. Busstrafiken utförde 13 miljoner resor.

Dalarna har två flygplatser med reguljär trafik, Dala Airport i Borlänge och Mora-Siljan flygplats i Mora.

## TRAFIKFLÖDEN

De stora trafikflödena genom Dalarna är främst längs riksvägarna 50 och 70, särskilt i anslutning till regioncentrum Falun-Borlänge med trafikflöden på 12-20 000 fordon per dygn. Hösten 2008 invigdes den nya delen förbi Sala. Under 2010 förväntas hela sträckan på Rv 70 mellan Sala och Borlänge vara mötteseparerad genom vägräcken.

Trafikflödet är tidvis intensivt även på riksväg 71 till Sälen med ca 10 000 fordon per dygn veckohelgerna under vinterturistsäsongen.

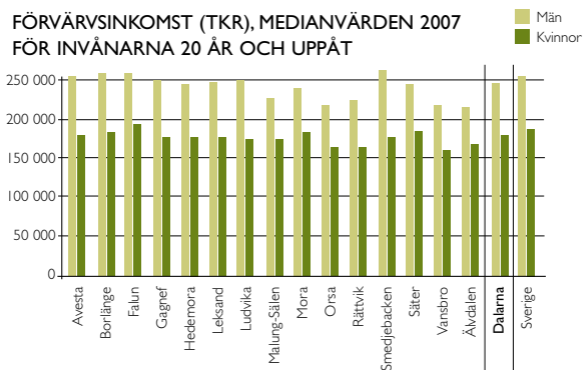


## NYBYGGDA LÄGENHETER I DALARNA

Siffrorna anger färdigställda lägenheter i flerbostadshus och småhus.

	Alla hus		Flerbostadshus		Småhus	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Avesta	6	27	6	17	-	10
Borlänge	52	115	52	49	-	66
Falun	54	158	54	108	-	50
Gagnef	29	9	5	9	24	-
Hedemora	3	5	3	5	-	-
Leksand	35	22	19	22	16	-
Ludvika	5	10	5	10	-	-
Malung-Sälen	37	14	37	14	-	-
Mora	48	48	28	23	20	25
Orsa	3	7	3	7	-	-
Rättvik	25	11	7	11	18	-
Smedjebacken	-	-	-	-	-	-
Säter	7	5	7	5	-	-
Vansbro	-	-	-	-	-	-
Älvdalen	4	32	4	2	-	30
<b>Dalarna</b>	<b>308</b>	<b>463</b>	<b>230</b>	<b>282</b>	<b>78</b>	<b>181</b>

## FÖRVÄRVSINKOMST (TKR), MEDIANVÄRDEN 2007 FÖR INVÅNARNA 20 ÅR OCH UPPÅT

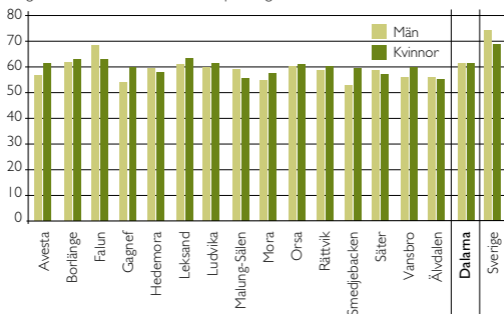


Dalarna ligger ungefär genomsnittligt jämfört med andra län. För männen har processindustrins högre löneläge genomslagskraft. För kvinnorna har lasaretten samma roll.

## SKILLNADER I FÖRVÄRVSINKOMST 2007

(mätt genom halva avståndet mellan 10:e och 90:e percentilen i procent av medianvärdet)

= Ju högre värde - desto större inkomstspridning.



I Dalarna är inkomsterna mindre spridda än i Sverige i stort, både mellan könen och mellan inkomsttagarna. Inte en enda kommun har högre inkomstspridning bland män än vad landet i stort har bland kvinnor! Smedjebacken, som har högst medianinkomst för män, har samtidigt den minsta inkomstskillnaden, t o m mycket mindre än för kvinnorna där: Kvinnornas spridning är faktiskt större än männens i de flesta kommunerna.

## KOMMUNAL SKOL- OCH OMSORGSVERKSAMHET

Tabellen visar dels andel invånare inom skola och omsorg, dels kommunernas kostnader för skola och omsorg.

	1	2	3	4	5	6	7
Avesta	84	51	4	12	4,3	12,9	19,6
Borlänge	81	49	5	9	5,5	11,6	19,2
Falun	86	32	5	10	5,7	12,7	18,0
Gagnef	77	37	2	11	5,2	13,6	19,1
Hedemora	88	37	3	14	4,8	13,3	22,8
Leksand	86	36	2	10	4,9	12,2	17,6
Ludvika	85	45	4	14	5,1	11,8	21,5
Malung-Sälen	80	41	3	12	5,8	12,9	20,9
Mora	84	36	1	11	4,9	12,4	19,0
Orsa	83	34	4	12	5,0	13,4	18,8
Rättvik	82	51	3	13	4,1	12,7	22,4
Smedjebacken	83	37	4	13	4,4	13,9	16,8
Säter	87	35	2	11	5,1	14,3	16,8
Vansbro	68	37	2	12	4,0	14,6	21,9
Älvdalen	83	38	4	12	4,4	13,8	23,4
<b>Dalarna</b>	<b>83</b>	<b>39</b>	<b>5</b>	<b>11</b>	<b>5,1</b>	<b>12,7</b>	<b>19,5</b>
Sverige	85	38	4	10	6,0	11,6	17,4

Kolumn 1: %-andel barn 1-5 år som finns inom barnomsorg/förskola

Kolumn 2: %-andel invånare 80 år och äldre som finns inom äldreomsorg (hemtjänst eller särskilt boende)

Kolumn 3: %-andel invånare 18 år och äldre som försörjs (helt eller delvis) genom bidrag från socialtjänsten

Kolumn 4: %-andel invånare 20-64 år som har fått pension

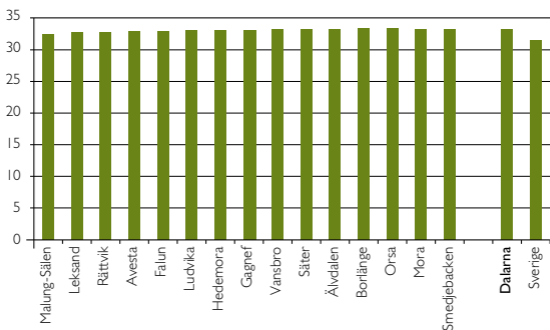
Kolumn 5: Kostnader för kommunens barnomsorg/förskola i tkr per invånare

Kolumn 6: Kostnader för kommunens grundskola och gymnasier i tkr per invånare

Kolumn 7: Kostnader för kommunens äldre- och individomsorg i tkr per invånare

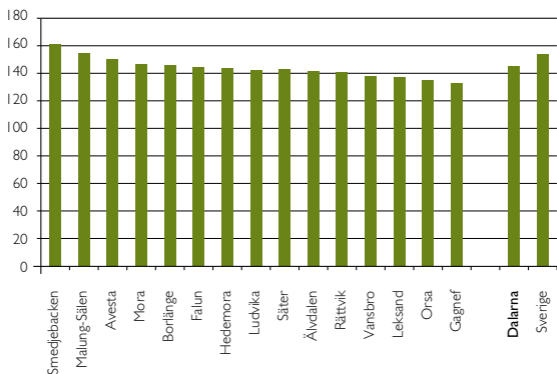
## KOMMUNALT SKATTEUTTAG 2009 (INKL LANDSTINGSSKATT)

(staplarna för Dalarna och Sverige visar genomsnittet för ingående kommuner)



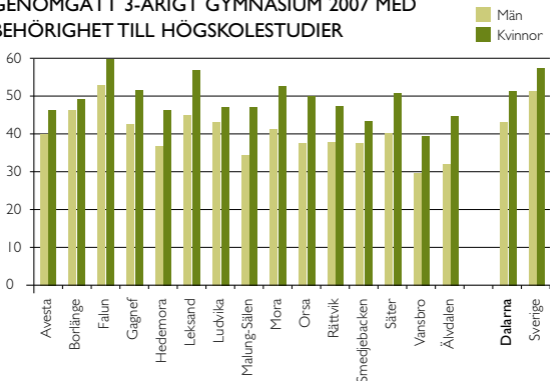
## FÖRSÖRJNINGSBALANS 2008

Antal 25-64-åringar per 100 personer i åldrarna 0-19 och 80 och uppåt



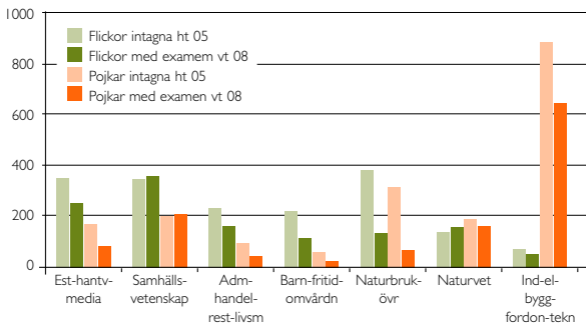
Här ställs de vanligaste arbetsåldrarna i relation till de åldrar som oftast finns i verksamheter som finansieras av kommunskatt. Höga staplar visar god försörjning.

## ANDEL (%) AV BEFOLKNINGEN 25-64 ÅR SOM GENOMGÅTT 3-ÅRIGT GYMNASIUM 2007 MED BEHÖRIGHET TILL HÖGSKOLESTUDIER



Skillnaden mellan dem som har gymnasieexamen med godkänt i kärnämnen och dem som saknar det anses av allt fler som den viktigaste vid inträdet i arbetslivet.

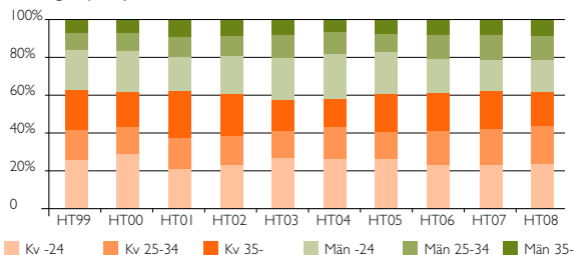
## ANTAGNA RESP. AVGÅNGNA ELEVER I DALARNA MED GODKÄNT I KÄRNÄMNENA – EFTER GYMNASIELINJER



Skillnaden mellan könen är slående i valet av linjer. En del linjer tycks vara "effektiva", d v s andelen elever med examen är hög, medan andra visar påfallande låga andelar. En del skillnader förklaras av flöden mellan linjer under dessa läsår:

## HÖGSKOLAN DALARNAS NYBÖRJARE, ÅLDER OCH KÖN

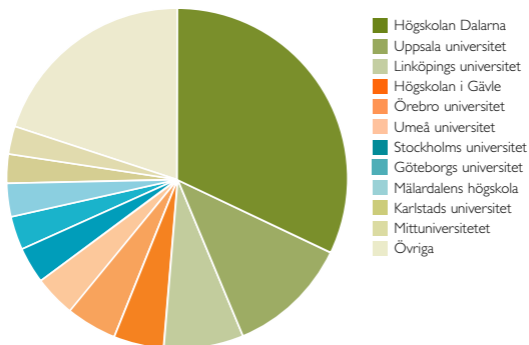
Diagrammet visar fördelningen mellan kvinnor och män och olika åldersgrupper bland nya studenter vid Högskolan Dalarna. Sedan 2005 är över 60 procent av nybörjarna kvinnor. 2007/2008 sjönk medelåldern bland kvinnliga nybörjare medan den ökade för männen.



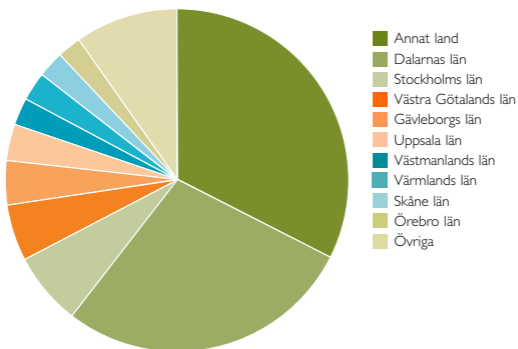
## NÄR BÖRJAR MAN STUDERA?

	Påbörjade studier vid 21 års ålder (f 1986) (%)			Påbörjade studier vid 24 års ålder (f 1983) (%)		
	Kv	Män	Tot	Kv	Män	Tot
Avesta	35,8	19,7	26,3	43,6	29,2	36,5
Borlänge	33,4	27,4	30,3	47,7	35,1	40,7
Falun	34,9	32,0	33,3	52,7	38,0	44,7
Gagnef	29,5	25,0	27,0	31,7	45,1	38,9
Hedemora	28,7	26,0	27,4	40,0	39,3	39,7
Leksand	41,7	21,0	30,4	46,0	33,0	38,8
Ludvika	41,2	19,6	30,8	43,7	30,7	41,7
Malung-Sälen	33,3	23,1	28,3	45,0	20,4	30,9
Mora	21,4	22,5	22,0	44,5	34,4	39,6
Orsa	30,4	4,9	18,4	56,8	31,9	42,9
Rättvik	20,0	24,5	22,0	58,9	26,2	41,3
Smedjebacken	34,5	23,4	28,7	32,4	29,0	30,7
Säter	26,3	22,8	24,7	50,8	20,4	45,0
Vansbro	17,1	15,0	16,0	44,8	12,5	26,1
Älvdalen	23,1	13,0	17,9	35,4	19,6	26,9
<b>Dalarna</b>	<b>32,2</b>	<b>24,3</b>	<b>32,2</b>	<b>46,0</b>	<b>33,2</b>	<b>39,2</b>
Sverige	36,8	25,8	31,1	51,7	36,3	43,8

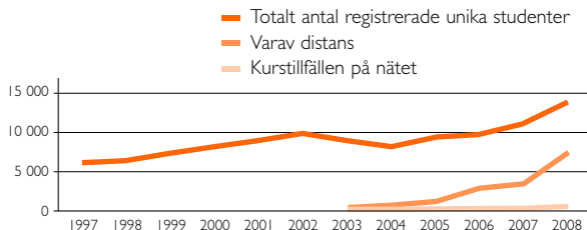
## VAR BÖRJADE DALARNAS HÖGSKOLENYBÖRJARE 2008?



## VARIFRÅN KOMMER DE SOM BÖRJADE VID HÖGSKOLAN DALARNA 2008?



## STUDENTANTAL HÖGSKOLAN DALARNA



Diagrammet visar utvecklingen för Högskolan Dalarna sedan 1997, studentantal samt antal av dessa som läser nätbaserad distansundervisning. Över hälften av studenterna läste under 2008 någon kurs på distans. På sex år har antalet kurstillfällen på distans på nätet ökat från 0 till över 750.

## FOLKHÖGSKOLOR

**I Dalarna finns sju folkhögskolor:** Brunnsviks folkhögskola i Ludvika, Fornby folkhögskola i Borlänge, Leksands folkhögskola och Västanviks folkhögskola i Leksand, Malungs folkhögskola, Mora folkhögskola och Sjöviks folkhögskola utanför Avesta.

## ANTAL GODKÄNDA FRISKOLOR I DALARNA

(siffran inom parentes anger ytterligare skolor som planeras starta 2009)

Motsvarande förskola	10
Motsvarande grundskola	15 (2)
Motsvarande gymnasieskola	8 (1)
Motsvarande gymnasiesärskola	1
Motsvarande särskola	2

(Dessutom finns ett 20-tal skolor där ansökan inte är avgjord eller godkännandet återkallats)

### Aktiva huvudmän för godkända friskolor

Aktiebolag	15
Ekonomisk förening	2
Fysisk person (enskild firma)	0
Ideell förening	2
Stiftelse	4
Trossamfund	1

## HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Landstinget Dalarna ansvarar för länets hälso- och sjukvård. Dalarna har fem närsjukvårdsområden där primärvården utgör basen med 32 vårdcentraler. Det finns sex sjukhus: Avesta, Borlänge, Falun, Ludvika, Mora och Säter. Vid dessa bedrivs specialistsjukvård inklusive länsgemensam psykiatrisk vård.

## TANDVÅRD

Landstinget Dalarna har ansvar för all barn- och ungdomstandvård (0-19 år) via Folktandvården. Det finns 32 allmäntandvårdskliniker i länet. Specialisttandvård erbjuds inom alla specialiteter. Huvudparten av specialistverksamheten bedrivs i Falun. Sjukhustandvård erbjuds i Mora och Falun. Tandvård för särskilda patientgrupper erbjuds i hela länet.

	2008	2007
Läkarbesök i primärvård	349 300	334 700
Läkarbesök i somatisk vård	260 200	233 200
Läkarbesök i vuxenpsykiatri	16 000	16 300
Läkarbesök i barn- o ungdomspsykiatri	2 000	2 250
Besök hos andra yrkesgrupper i primärvård	870 500	879 500
Besök hos andra yrkesgrupper i somatisk vård	152 500	146 300
Besök hos andra yrkesgrupper i vuxenpsykiatri	91 800	93 950
Besök hos andra yrkesgrupper i barn- o ungdomspsykiatri	15 800	17 800
Telefonrådgivning och recept i primärvård	803 400	755 500
Dagsjukvårdande behandlingar	47 000	48 300
Vårdtillfällen somatisk vård	47 300	43 650
Vårdtillfällen vuxenpsykiatri	2 400	1 950
Vårdtillfällen barnpsykiatri	105	100
Vårdtid i dagar somatisk vård	243 600	252 400
Vårdtid i dagar vuxenpsykiatri	48 000	62 800
Vårdtid i dagar barn- o ungdomspsykiatri	1 500	2 250

## Avstånd för befolkningen till närmaste vårdcentral (% fördelning) 2006

	0 - 5 km	5,1 - 15 km	15,1 - 50 km	Mer än 50 km
Dalarna	61,7	29,5	8,6	0,2
Hela riket	76,8	17,2	5,8	0,1

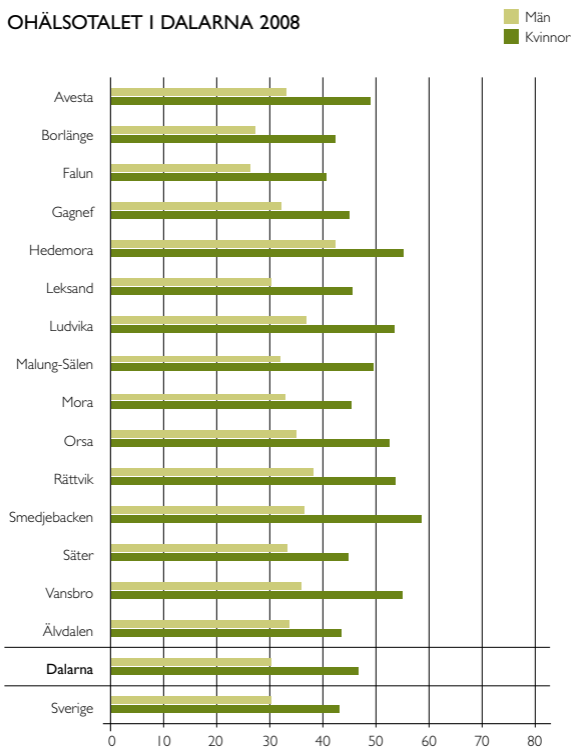
LANDSTINGET DALARNA	Budget 2009		Budget 2008	
	mkr	kr/inv	mkr	kr/inv
Hälso- och sjukvård	5 765	20 901	5 627	20 415
Tandvård	183	663	184	666
Utbildning	55	199	54	194
Kultur	73	265	64	233
Regional utveckling	158	573	147	532
Landstingsgemensamt	169	613	192	696
(Huvudkontoret, politiker, revision m m)				
	<b>6 403</b>	<b>23 214</b>	<b>6 267</b>	<b>22 737</b>

KOSTNADER FÖR HÄLSO- OCH SJUKVÅRD	2008		2007	
	mkr	kr/inv	mkr	kr/inv
Somatisk vård	3 449	12 504	3 219	11 679
Primärvård	1 434	5 199	1 329	4 823
Vuxenpsykiatri	405	1 470	392	1 421
Barnpsykiatri	94	339	91	329
Ambulans	176	639	159	575
Sjukresor	109	395	108	391
Hjälpmedel	176	639	163	592
Övrigt	49	177	45	162

#### ANTAL LÄKARBESÖK Per 1 000 invånare 2007

	Primärvård	Somatik	Psykiatri	Privata
Avesta	1 420	827	60	7
Borlänge	1 063	874	56	91
Falun	1 106	965	59	90
Gagnef	1 100	829	75	50
Hedemora	1 296	807	41	18
Leksand	1 145	788	55	232
Ludvika	1 525	735	60	97
Malung-Sälen	2 709	653	50	23
Mora	1 169	959	86	61
Orsa	1 234	937	94	37
Rättvik	1 069	807	46	276
Smedjebacken	1 416	769	48	40
Säter	1 232	826	65	35
Vansbro	1 422	700	58	14
Älvdalen	2 059	649	38	13
<b>Dalarna</b>	<b>1 292</b>	<b>846</b>	<b>60</b>	<b>80</b>

## OHÄLSOTALET I DALARNA 2008



Ohälsotalet är mått på frånvarodagar som ersätts från sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Sjuk- och aktivitetsersättning (fd för-tidspension) står för den större delen av ohälsotalet, sjukpenning och rehabiliteringspenning står för en mindre.

## ANDELEN UTTAGNA FÖRÄLDRARPENNING-DAGAR UNDER 2008 (%)



Papporna i Dalarna tar ut föräldraledighet i samma utsträckning som svenska pappor i genomsnitt. Falun och Leksand är de kommuner där papporna tar ut mest föräldraledighet.

## HÄLSAN I DALARNA

Landstinget tar fram kunskapsunderlag om befolkningens hälsotillstånd, som kan användas i planering och prioritering av offentlig verksamhet. Här några exempel. Mer data presenteras fortlöpande och kan läsas på landstingets webbplats [www.ltdalarna.se](http://www.ltdalarna.se).

### UPPLEVT HÄLSOTILLSTÅND 2006

#### ENKÄTUNDERSÖKNING (20-64-åringar)

##### Mår åtminstone ganska bra för det mesta

Kvinnor 81 %                      Män 86 %

##### Har aldrig rökt eller har slutat röka

Kvinnor 76 %                      Män 79 %

##### Förvärvsarbetande som har en positiv känsla inför arbetsdagen

Kvinnor 80 %                      Män 69 %

### HÄLSODATA OCH RISKFAKTORER I DALARNA (16-84 åringar år 2008)

Andel (%):	Kvinnor		Män	
	2008	2004	2008	2004
Gott allmänt hälsotillstånd	66	62	69	68
Långvarig sjukdom	40	41	37	44*
Svår värk	18	21	11	15
Ängslan, oro, ångest, svåra besvär	5	8	3	3
Svåra sömnbesvär	7	9	4	6
Diabetes	6	4	8	5
Högt blodtryck	20	17	19	15
Övervikt (25 < BMI < 30)	49	31	59	45
Fetma (BMI 30)	16	14*	15	13*
Stillasittande fritid	13	14	12	13
Alkohol minst 2 ggr/vecka	14	12	21	16
Dagligrökare	13	19	10	11*
Dagligsnusare	4	3	23	25*

(\* 95-procentig signifikans)

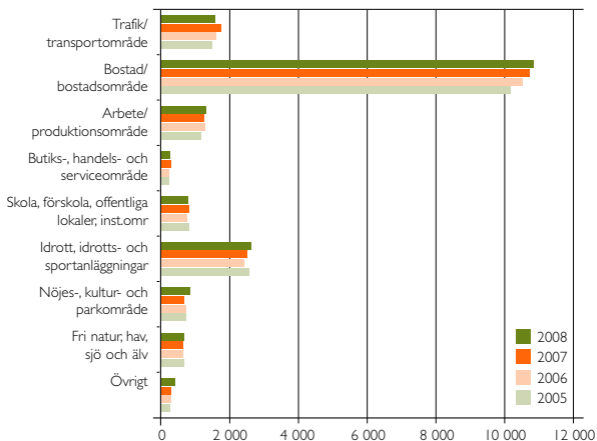
## UNGDOMARS HÄLSA (enkätundersökning 2008, 15-åringar)

Andel (%):	Flickor	Pojkar
Trivs mycket eller ganska bra i skolan	86	88
Trivs mycket eller ganska bra på fritiden	98	100
Mår bra eller ganska bra för det mesta	93	99
Oftast ser en lösning på problem och svårigheter i det dagliga livet	60	67
Känt obehag att gå till skolan av rädsla att bli retad, mobbad eller bli utsatt för våld under skoldagen	5	2
Dagligrökare	4	2
Snusare	3	7
Aldrig rökt, aldrig snusat, aldrig använt narkotika och aldrig varit berusad	47	51

Källa: Landstinget Dalarna, Folkhälsorapport 132

## SKADOR I DALARNA

Antal länsinvånare åren 2005-2008 som sökt vård för skador på Dalarnas akutmottagningar, grupperade utifrån var skadan inträffat.



## KULTUR

Kulturverksamheten i Dalarna har både hög kvalitet och stor bredd. En stark traditionell folkkultur varvas med nyare kulturyttringar runt om i Dalarna. Här finns möjlighet att delta i världsmusikevenemang, besöka Folkmusikens hus, gå på opera i Dalhalla och ta del i alla aktiviteter kring Världsarvet i Falun. Kulturpersonligheter som Selma Lagerlöf, Anders Zorn och Carl Larsson hör till giganterna i länet.

Landstinget Dalarna har ett ansvar för en del kulturfrågor på regional nivå, med utgångspunkt i den statliga kulturpolitiken. Genom att utveckla samarbetet med länets kommuner, föreningsliv och folkrörelser kan läns-kulturen ge förutsättningar för ett levande lokalt kulturliv i alla delar av Dalarna. Landstinget Dalarna är huvudman för följande tre kulturstiftelser:

### **Kulturstiftelser och antal besökare år 2008**

Dalarnas museum	122 000
Musik i Dalarna, DalaSinfoniettan	27 000
Dalateatern	31 000

## RESURSCENTRUM FÖR KULTUR

Film i Dalarna är ett regionalt resurscentrum för film med uppdrag att etablera filmen som en del i det lokala och regionala kulturlivet.

I Dalarna finns 35-40 biografier, som ägs av olika organisationer. I Säter finns ett biografmuseum. I Grängesberg finns ett filmvårdsarkiv.

Mentalvårdsmuseet i Säter och Gruvhospitalet i Falun ger exempel ur länets sociala historia.

### **NÅGRA KULTUREVENEMANG I DALARNA OCH BESÖKARE 2008**

Dalhalla – opera, konserter med mera	82 000 besök
Musik vid Siljan, första veckan i juli	30 000 besök
Stora Daldansen i Mora i maj	ca 2 000 besök
Peace & Love i Borlänge i juli	25 000 besök
Verket/Avesta Art	25 000 besök
Zornsamlingarna, Mora	56 000 besök
Carl Larsson-gården, Sundborn	48 000 besök
Hildasholm, Leksand	13 000 besök
Dansbandsveckan, Malung	39 000 besök

## KULTURMILJÖ

Dalarna har ett rikt och mångsidigt kulturlandskap. I söder bildar bergslagsområdet en helhet präglad av industriell tradition. Här finns industriminnen med anknytning till bergsbruket och många bruksorter har också ett välbevarat bygnadsbestånd.

Ekomuseum Bergslagen (Ludvika och Smedjbackens kommuner), Silverringen (Sätters kommun) och Husbyringen (Hedemora kommun) ger inblick i bland annat järnhanterings historia i landskapet.

Utmed älvdalarna och i Siljansområdet är bebyggelsen samlad i stora tätta byar. Ingen annanstans i landet finns ett så stort bestånd av månghundraåriga timmerbyggnader. Fäbodväsendet har spelat en viktig roll i övre Dalarna och fortfarande finns ett 80-tal fäbodrar i bruk.

I Dalarnas nordligaste del finns lämningar av samisk kultur.

## VÄRLDSARVET FALUN

I december 2001 beslöt Unescos världsarvskommitté att göra det historiska industrilandskapet kring Stora Kopparberget och Falun till världsarv. Världsarvet Falun består av tre delar: Falu Koppargruva, det omgivande stadslandskapet och bergsmansbygden runt Falun och Stora Kopparberget. Mer information på [www.visitfalun.se/varldsarvet](http://www.visitfalun.se/varldsarvet).



## KULTURMILJÖER AV BETYDELSE

Områden av riksintresse för kulturmiljövården	130
Byggnadsminnen inkl statliga byggnadsminnen	73
Kyrkor	ca 100
Registrerade fornlämningsobjekt	ca 31 600
Fäbodrar	ca 600-700
- varav levande	ca 80
Industriminnen	ca 850
Museer och samlingar	ca 220
- varav hembygdsgårdar	ca 50
Kulturresevat	1

Mer information på [www.w.lst.se/byggnadsminnen](http://www.w.lst.se/byggnadsminnen).

## IDROTT

Enligt uppgift hölls Sveriges allra första officiella idrottstävling i Dalarna, en trekamp i Falun 1792. 1883 genomfördes länets första skidtävling, också den i Falun. Sedan dess har Dalarna varit värd för en lång rad tävlingar, större och mindre, inom många olika idrotter. Bland annat har det arrangerats tre skid-VM i Falun: 1954, 1974 och 1993.

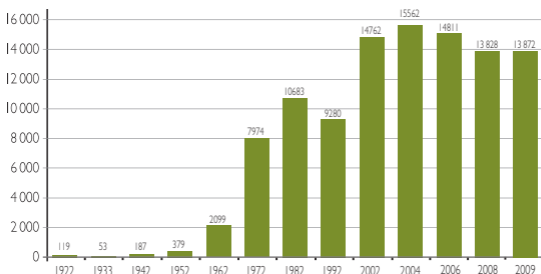
Det första Vasaloppet arrangerades 1922 och 2009 var det 85:e loppet från Sälen till Mora. 2009 var det 43 638 startande i de åtta loppen under Vasaloppsveckan, varav 13 872 i söndagens Vasalopp.

Idrottsrörelsen är länets största folkrörelse med ca 1200 föreningar inom 66 specialdistriktsförbund med sammanlagt ca 150 000 medlemmar. Sedan 2001 finns Svenska Skidförbundet i Falun.

## NÅGRA IDROTTSARRANGEMANG I DALARNA

- Tjejvasan, skidor, februari
- Vasaloppet, skidor, mars
- Svenska skidspelen, Falun, mars
- Vansbrosimningen, juli
- Solleröloppet, cykel, juni
- Dalecarlia cup, Borlänge, fotboll, juli
- Finnmarksturen, mountainbike, augusti
- Svenska cupen Triathlon, Säter
- Leksand och Mora, ishockey
- Falu BS, bandy
- IBF Falun, innebandy

## ANTAL STARTANDE I VASALOPPET 1922-2009



1922 startade 119 personer i Vasaloppet och 117 kom i mål. Den stora ökningen av antalet startande inleddes på 1960-talet. Tre gånger har Vasaloppet varit inställt: 1932, 1934 och 1990.

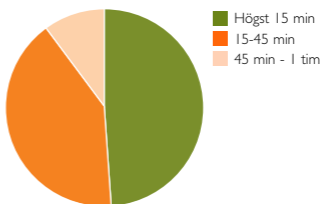
[www.vasaloppet.se](http://www.vasaloppet.se). [www.rf.se/dalarna](http://www.rf.se/dalarna).

## NÅGOT FRÅN BEFOLKNINGSENKÄTEN 2008

I slutet av 2008 skickade Region Dalarna ut en enkät till ett urval länsinvånare 18-80 år för att fånga in fakta som saknas i officiell statistik och åsikter om förhållanden i Dalarna. Bearbetningen kommer att pågå under hela 2009, men till denna upplaga av Fakta om Dalarnas län kan följande redovisas:

- En tredjedel av de svarande är inflyttare till länet
- 3 av 4 bor i eget hus
- Drygt en fjärdedel går eller cyklar till arbetet eller studieplatsen, men hälften åker ensam i bil
- Över 90 procent trivs i sitt bostadsområde (som i tidigare undersökningar)
- 70 procent är i stort sett nöjda med sin kommun och 65 procent med Dalarna.
- Över 80 procent säger sig ha bra hälsa, socialt liv och livskvalitet
- Nästan hälften tycker inte att de kan påverka vardagspolitiken, gäller speciellt låginkomsttagare
- Skattepengarna vill man helst lägga på vård och omsorg
- Minst nöjda är de svarande med arbetsmarknaden och vägstandarden
- De allra flesta inflyttarna de senaste fem åren kom huvudsakligen av sociala skäl eller för att få bättre livskvalitet
- Grannar tog emot de inflyttade bättre än kommunerna eller invånarna i stort
- De som tänker flytta från Dalarna inom fem år gör det i så fall av arbetsmarknadsskäl, utbildningsskäl eller av sociala skäl (vilket inte var vanligt i tidigare undersökningar)
- 90 procent har högst 45 minuter till arbete eller studier (samma andel som i tidigare undersökningar)

## PENDLINGSTID I DALARNA FÖR ARBETE OCH STUDIER (Enkel resa)



## VALRESULTAT 2006

Riksdagsvalet	Dalarna	Mandat	Sverige
Moderata samlingspartiet	21,1	3	26,2
Centerpartiet	10,8	1	7,9
Folkpartiet	5,1	1	7,5
Kristdemokraterna	5,4	1	6,6
Socialdemokraterna	40,3	5	35,0
Vänsterpartiet	6,7	1	5,6
Miljöpartiet	4,4	1	5,2
Övriga partier	6,3	-	5,7

Landstingsvalet	Dalarna	Mandat	Sverige
Moderata samlingspartiet	19,4	18	19,7
Centerpartiet	12,7	11	9,5
Folkpartiet	5,7	5	6,9
Kristdemokraterna	6,0	5	6,5
Socialdemokraterna	38,2	33	36,1
Vänsterpartiet	6,5	5	6,1
Miljöpartiet	3,8	3	3,9
SPI	1,0	-	
Dalarnas Sjukvårdparti	3,9	3	
Omsorg för alla	0,7	-	
Övriga partier	2,2	-	6,6

Kommunfullmäktigevalet	Dalarna	Sverige
Moderata samlingspartiet	14,4	24,3
Centerpartiet	20,1	9,1
Folkpartiet	5,0	8,2
Kristdemokraterna	5,7	5,8
Socialdemokraterna	38,5	34,6
Vänsterpartiet	6,1	6,0
Miljöpartiet	3,2	4,9
Övriga partier	6,8	7,3

## VALDELTAGANDE

Riksdagsvalet	2006	2002
Dalarna	80,5	77,8
Sverige	82,0	80,1
Landstingsvalet	2006	2002
Dalarna	77,9	75,9
Kommunfullmäktige	2006	2002
Avesta	78,9	76,0
Borlänge	78,5	76,2
Falun	80,2	77,7
Gagnef	80,4	78,2
Hedemora	75,6	73,8
Leksand	81,5	79,6
Ludvika	76,7	75,9
Malung-Sälén	79,7	78,3
Mora	74,9	75,1
Orsa	78,9	79,7
Rättvik	77,8	76,0
Smedjebacken	79,1	76,2
Säter	79,1	76,2
Vansbro	79,0	74,6
Älvdalen	75,2	70,7
<b>Dalarna</b>	<b>78,3</b>	<b>76,3</b>

**ANTAL LEDAMÖTER PER PARTI I  
KOMMUNFULLMÄKTIGE EFTER VALET 2006**

	M	C	Fp	Kd	S	V	Mp	Övr	Totalt
Avesta	9	4	2	1	17	3	2	3	41
Borlänge	11	5	4	2	28	5	3	1	61
Falun	12	7	4	3	23	3	4	5	61
Gagnef	4	15	1	2	12	0	1	-	35
Hedemora	6	8	1	2	17	3	2	2	41
Leksand	7	15	3	7	12	3	2	-	49
Ludvika	7	3	1	1	24	4	1	4	45
Malung-Sälen	9	5	3	1	14	6	-	3	41
Mora	5	13	2	2	12	2	1	5	41
Orsa	3	8	1	2	13	2	1	1	31
Rättvik	5	13	4	1	13	1	1	1	39
Smedjebacken	5	4	1	1	21	2	1	-	35
Säter	5	8	3	2	14	2	1	-	35
Vansbro	3	8	1	7	11	4	-	3	37
Älvdalen	4	6	3	1	15	-	1	5	35

**ÖVRIGA PARTIER:**

Avesta :	Axel Ingmars lista – Avestapartiet (2)
	Sverigedemokraterna (1)
Borlänge:	Sverigedemokraterna (2)
	Ofa, Omsorg för alla (3)
Falun:	Falupartiet (5)
Hedemora:	Hedemorapartiet (1)
	Sverigedemokraterna (1)
Ludvika:	Bopartiet (3)
	Folkkampanjen för sjukvården (1)
Malung:	Malung Sälenpartiet (3)
Mora:	Morapartiet (3)
	Sveriges: Pensionärers Intresseparti (1)
Orsa :	Sverigedemokraterna (1)
Rättvik:	Sveriges Pensionärers Intresseparti (1)
Vansbro	Kommunpartiet (3)
Älvdalen:	Frihetliga Kommunalfolket (1)
	Älvdalspartiet (1)
	Kommunlistan (3)

## KÖNSFÖRDELNING I LÄNETS KOMMUNFULLMÄKTIGEFÖRSAMLINGAR EFTER VALET 2006

	Kvinnor -06	Män -06	Kvinnor -02	Män -02	Totalt
Avesta	21	20	19	22	41
Borlänge	27	34	28	33	61
Falun	24	37	29	32	61
Gagnef	14	21	13	22	35
Hedemora	20	21	19	22	41
Leksand	25	24	21	28	49
Ludvika	17	28	20	25	45
Malung-Sälen	17	24	19	22	41
Mora	17	24	16	25	41
Orsa	15	16	16	15	31
Rättvik	14	25	17	22	39
Smedjebacken	14	21	13	22	35
Säter	16	19	15	20	35
Vansbro	15	22	15	22	37
Älvdalen	13	22	12	23	35
<b>Dalarna</b>	<b>269</b>	<b>358</b>	<b>272</b>	<b>355</b>	<b>627</b>

Könsfördelningen är i stort sett oförändrad från föregående val.

Andelen kvinnliga ledamöter i länets femton fullmäktigeförsamlingar var 42,9 procent, jämfört med 43,4 procent efter valet 2002.

Mest jämställt är det efter valet 2006 i kommunerna Avesta, Hedemora, Leksand och Orsa. Avesta och Leksand har fler kvinnliga än manliga kommunfullmäktigeledamöter.

**KOMMUNSTYRELSEN 2007**

Antal ledamöter samt könsfördelning (%)

Ordinarie ledamöter	Antal	Varav ordf.	Könsfördelning (%)	
			Kvinnor	Män
Avesta	12	Kv	42	58
Borlänge	13	M	38	62
Falun	12	M	58	42
Gagnef	8	M	50	50
Hedemora	11	M	45	55
Leksand	9	M	11	89
Ludvika	12	Kv	25	75
Malung-Sälén	6	M	17	83
Mora	8	M	25	75
Orsa	10	Kv	40	60
Rättvik	10	M	40	60
Smedjebacken	11	M	18	82
Säter	9	M	22	78
Vansbro	8	M	13	88
Älvdalen	9	M	33	67
<b>Länet i genomsnitt 2007</b>			<b>33</b>	<b>67</b>
<b>Länet 2002</b>			<b>29</b>	<b>71</b>

**LANDSTINGET DALARNA 2008**

Antal ledamöter i landstingsfullmäktige samt könsfördelning

	Antal		Könsfördelning (%)	
	Kv	M	Kv	M
	35	48	42	58

**REGION DALARNA 2008**

Antal ledamöter i direktionen samt könsfördelning

	Antal		Könsfördelning (%)	
	Kv	M	Kv	M
	8	17	32	68

**TIDNINGAR**

**Avesta Tidning** utkommer tre dagar per vecka, måndag, onsdag, fredag. Upplaga 7 300.

**Dala-Demokraten** har sex editioner och utkommer sex dagar i veckan, måndag-lördag, Upplaga 18 600. [www.dalademokraten.se](http://www.dalademokraten.se).

**Dalarnas Tidningar** har editionerna Falu Kuriren, Borlänge Tidning, Nya Ludvika Tidning, Södra Dalarnes Tidning, som kommer ut sex dagar i veckan, och Mora Tidning som kommer ut måndag, onsdag, fredag. Sammanlagd upplaga 62 100. [www.dt.se](http://www.dt.se).

**Nya Wermlandstidningen** har Västerdalssidor tisdag, torsdag, lördag. Ungefärlig upplaga i Dalarna 600, huvudsakligen i Malungs kommun.

**Dalabygden** utkommer en gång per vecka, fredag. Upplaga 3 600. [www.dalabygden.se](http://www.dalabygden.se).

**RADIO-TV**

**SR Dalarna, SVT Gävle Dala och TV4 Dalarna** har regelbundna nyhets-sändningar för länet. Även Riks FM och Mix Megapol har lokala stationer i Dalarna.

[www.sr.se/dalarna](http://www.sr.se/dalarna), [www.svt.se/gavledala](http://www.svt.se/gavledala); [www.tv4.se](http://www.tv4.se).

**LÄSTIPS**

**Kvinnor och män i Dalarna.** Länsstyrelsen och Region Dalarna 2008.

**En bok om Dalarna/A Book about Dalarna.** Kronvall Information, Falun 2006.

**Carl Linnaeus Dalaresan tillsammans med Bergslagsresan,** Dalarnas museum, Högskolan Dalarna och Gullers 2007.

**Kvinnoliv.** Dalarnas Fornminnes och hembygdsförbunds årsbok 2008.

**Made in Dalarna.** Tradition, skaparkraft och design. Dalarnas museum, Dalarnas fornminnes och hembygdsförbund och Länsstyrelsen 2005.

**Kulturvägar i Dalarna.** Länsstyrelsen och Vägverket 2003.

Länets webbplats: [www.dalarna.se](http://www.dalarna.se)



## LÄNSSTYRELSEN I DALARNA

Länsstyrelsen har en central roll i Dalarna som samordnare och utvecklare, som statens företrädare och som serviceorgan för länsinvånarna.

Bland Länsstyrelsens verksamhetsområden finns företagsstöd, landsbygdsutveckling, samhällsplanering, bostadsfinansiering, lantbruk, fiske, veterinära frågor, kulturmiljö, naturvård, miljö, social omvårdnad, jämställdhet, integration och civil beredskap.

Chef för Länsstyrelsen är landshövdingen. Det finns också ett insynsråd med åtta ledamöter.

Länsstyrelsen i Dalarnas län  
791 84 Falun  
Tfn 023-810 00, fax 023-813 86  
E-post [dalarna@lansstyrelsen.se](mailto:dalarna@lansstyrelsen.se)  
Webbplats [www.lansstyrelsen.se/dalarna](http://www.lansstyrelsen.se/dalarna)



## ARBETSFÖRMEDLINGEN

Arbetsförmedlingen ska på ett effektivt sätt sammanföra arbetsökande och arbetsgivare. Arbetsförmedlingen ska prioritera dem som befinner sig långt från arbetsmarknaden och bidra till att öka sysselsättningen.

Arbetsförmedlingen finns lokalt i varje kommun i Dalarna och samordnas i fyra arbetsmarknadsområden: Falun, Mora, Avesta och Ludvika. Kontaktuppgifter finns på [www.arbetsformedlingen.se](http://www.arbetsformedlingen.se).

Arbetsförmedlingen  
Kundtjänst, tfn 0771-416 416.



## LANDSTINGET DALARNA

Landstinget har två huvuduppgifter - hälso- och sjukvård och regional utveckling. Den främsta arbetsuppgiften är hälso- och sjukvård: Primärvård, sjukhusvård och insatser för bättre folkhälsa. Folk tandvård och stöd till vissa handikappgrupper är andra ansvarsområden. Landstinget anordnar gymnasial- och vuxenutbildning inom naturbruk, musik och dans, samt ansvarar för tre folkhögskolor. Landstinget bidrar till länets utveckling med insatser inom bl.a. kultur och stöd till folkrörelser.

Landstinget styrs av landstingsfullmäktige med 83 ledamöter.

Landstinget Dalarna  
Box 712, 791 29 Falun  
Tfn 023-49 00 00, fax 023-49 02 20  
E-post [landstinget.dalarna@ltdalarna.se](mailto:landstinget.dalarna@ltdalarna.se)  
Webbplats [www.ltdalarna.se](http://www.ltdalarna.se)



## REGION DALARNA

Region Dalarnas uppgift är att ansvara för, samordna och effektivisera det regionala utvecklingsarbetet i Dalarna.

Det handlar om regional utvecklingsplanering, tillväxtprogram, omvärldsanalys, projektmedel för regional utveckling, infrastrukturfrågor och det samlade ansvaret för det strategiska arbetet. Region Dalarna arbetar också med Europafrågor, turism och ägarstyrningen av länets kollektivtrafik.

Region Dalarna har bildats av Dalarnas kommuner och landsting och leds av en direktion med 25 ledamöter, en från varje kommun och tio från landstinget.

Region Dalarna  
 Myntgatan 2, 791 51 Falun  
 Tfn 023-77 70 00, fax 023-77 70 01  
 E-post [info@regiondalarna.se](mailto:info@regiondalarna.se)  
 Webbplats [www.regiondalarna.se](http://www.regiondalarna.se)



HÖGSKOLAN

## HÖGSKOLAN DALARNA

Högskolan Dalarna startade 1977. I dag finns ca 15 000 studenter och Högskolan är en av de ledande i landet när det gäller studier på distans. Verksamhetens bas finns i Borlänge och Falun, men tack vare distansundervisningen finns studenter på många orter runt om i världen.

Högskolan Dalarna bedriver forskning både inom traditionella akademiska ämnen, det som kallas för ämnesforskning, och i ett nära samarbete mellan akademiska ämnen.

Huvuddelen av forskningen koncentreras till åtta forskningsområden; Energiomställning och samhällsprocesser; Hälsa, livskvalitet, välfärd, Lärande och socialiseringsprocesser; Mikrodataanalys och e-infrastruktur; Regionala förändringsprocesser samt Stålförning och ytteknik. Därutöver finns två s.k. etableringsområden, Världsarvets världar och Visuell kultur.

Högskolan Dalarna  
 791 88 Falun  
 Röda vägen 3, 781 81 Borlänge  
 Tfn 023-77 80 00  
 E-post [registrator@du.se](mailto:registrator@du.se)  
 Webbplats [www.du.se](http://www.du.se)

AVSTÅNDSTABELL

Avesta	108	108	144	150	339	19	301	100	85	193	149	163	112	72	257	268	35	149	187		
Björbo	108	50	61	50	110	288	89	250	50	48	85	109	123	72	61	149	217	73	41	147	
Borlänge	58	50	21	19	106	102	39	253	42	47	135	101	115	64	60	199	220	23	91	139	
Djurås	79	29	21	32	79	81	270	60	232	21	68	114	80	94	43	81	178	199	44	70	118
Falun	67	61	19	32	125	83	272	48	234	53	66	146	82	96	45	79	168	201	42	102	120
Fredriksberg	144	50	106	79	125	160	300	125	262	100	59	97	127	141	122	72	161	229	109	53	165
Furudal	150	110	102	81	83	160	240	131	202	60	149	118	50	36	38	162	136	169	125	124	88
Grövelsjön	339	288	291	270	272	300	240	320	38	249	336	203	190	204	227	351	139	71	314	247	152
Hedemora	19	89	39	60	48	125	131	320	282	81	66	174	140	154	93	53	238	249	16	130	168
Idre	301	250	253	232	234	262	202	38	282	211	298	165	152	166	189	311	101	33	276	209	114
Leksand	100	50	42	21	53	100	60	249	81	211	89	100	59	73	22	102	145	178	65	55	97
Ludvika	85	48	47	68	66	59	149	336	66	298	89	133	148	162	111	13	197	265	50	89	186
Malung	193	85	135	114	146	97	118	203	174	165	100	133	68	82	105	146	64	132	158	44	106
Mora	149	109	101	80	82	127	50	190	140	152	59	148	68	14	37	161	86	119	124	74	38
Orsa	163	123	115	94	96	141	36	204	154	166	73	162	82	14	51	175	100	133	138	88	52
Rättvik	112	72	64	43	45	122	38	227	93	189	22	111	105	37	51	124	123	156	87	77	75
Smedjebacken	72	61	60	81	79	72	162	351	53	311	102	13	146	161	175	124	210	278	37	102	199
Sälen	257	149	199	178	168	161	136	139	238	101	145	197	64	86	100	123	210	68	122	108	45
Särna	268	217	220	199	201	229	169	71	249	33	178	265	132	119	133	156	278	68	243	176	81
Säter	35	73	23	44	42	109	125	314	16	276	65	50	158	124	138	87	37	122	243	114	162
Vansbro	149	41	91	70	102	53	124	247	130	209	55	89	44	74	88	77	102	108	176	114	112
Älvdalen	187	147	139	118	120	165	88	152	168	114	97	186	106	38	52	75	199	45	81	162	112

## ANVÄNDBARA TELEFONNUMMER OCH WEBBADRESSER

**KOMMUNER**


---

Avesta	0225-64 50 00	<a href="http://www.avesta.se">www.avesta.se</a>
Borlänge	0243-740 00	<a href="http://www.borlange.se">www.borlange.se</a>
Falun	023-830 00	<a href="http://www.falun.se">www.falun.se</a>
Gagnef	0241-151 00	<a href="http://www.gagnef.se">www.gagnef.se</a>
Hedemora	0225-340 00	<a href="http://www.hedemora.se">www.hedemora.se</a>
Leksand	0247-800 00	<a href="http://www.leksand.se">www.leksand.se</a>
Ludvika	0240-860 00	<a href="http://www.ludvika.se">www.ludvika.se</a>
Malung-Sälén	0280-181 00	<a href="http://www.malung-salen.se">www.malung-salen.se</a>
Mora	0250-260 00	<a href="http://www.mora.se">www.mora.se</a>
Orsa	0250-55 21 00	<a href="http://www.orsa.se">www.orsa.se</a>
Rättvik	0248-700 00	<a href="http://www.rattvik.se">www.rattvik.se</a>
Smedjebacken	0240-66 00 00	<a href="http://www.smedjebacken.se">www.smedjebacken.se</a>
Säter	0225-550 00	<a href="http://www.sater.se">www.sater.se</a>
Vansbro	0281-750 00	<a href="http://www.vansbro.se">www.vansbro.se</a>
Älvdalen	0251-800 00	<a href="http://www.alvdalen.se">www.alvdalen.se</a>

**ÖVRIGA**


---

Almi Företagspartner	0243-737 00	<a href="http://www.dalarna.almi.se">www.dalarna.almi.se</a>
Arbetsförmedlingen	023-937 00	<a href="http://www.arbetsformedlingen.se">www.arbetsformedlingen.se</a>
Banverket	0243-44 50 00	<a href="http://www.banverket.se">www.banverket.se</a>
Dalarnas forskningsråd	023-70 91 00	<a href="http://www.dfr.se">www.dfr.se</a>
Dalatrafik	0771-95 95 95	<a href="http://www.dalatrafik.se">www.dalatrafik.se</a>
Försäkringskassan	0771-524 020	<a href="http://www.fk.se">www.fk.se</a>
Högskolan Dalarna	023-77 80 00	<a href="http://www.du.se">www.du.se</a>
LRF, Länsförbundet	023-70 40 41	<a href="http://www.lrf.se/lan/w">www.lrf.se/lan/w</a>
Landstinget Dalarna	023-49 00 00	<a href="http://www.ltdalarna.se">www.ltdalarna.se</a>
Lantmäteriet	023-70 45 00	<a href="http://www.lantmateriet.se">www.lantmateriet.se</a>
Länsstyrelsen Dalarna	023-810 00	<a href="http://www.lansstyrelsen.se/dalarna">www.lansstyrelsen.se/dalarna</a>
Region Dalarna	023-77 70 00	<a href="http://www.regiondalarna.se">www.regiondalarna.se</a>
Skogsstyrelsen	0270-730 00	<a href="http://www.svo.se">www.svo.se</a>
Turistinformation Dalarna	023-640 04	<a href="http://www.dalarna.se/turism">www.dalarna.se/turism</a>
Vägverket	0771-119 119	<a href="http://www.vv.se">www.vv.se</a>



Berguven är Dalarnas landskapsdjur. Foto: Ragnar Andersson

#### ÖVRIGA LANDSKAPSSYMBOLER:

Landskapsblomma: Ängsklocka/blåklocka

Landskapsdjur: Berguven

Landskapsvamp: Sandsopp

Landskapsfisk: Elritsa

Landskapsinsekt: Violettkantad guldvinge

Landskapsmossa: Smal näckmossa

Landskapsgrundämne: Koppar

Landskapsäpple: Tunaäpplet

Länsstyrelsen Dalarna

Region Dalarna

Landstinget Dalarna

Arbetsförmedlingen

Högskolan Dalarna

